

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Jana Maňasová

**Institut životního minima a jeho uplatnění v právu
sociálního zabezpečení**

Diplomová práce

Olomouc 2010

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: *Institut životního minima a jeho uplatnění v právu sociálního zabezpečení* zpracovala sama a uvedla v ní všechny použité zdroje.

V Olomouci 23. února 2010

Jana Maňasová

Poděkování

Děkuji své vedoucí diplomové práce Mgr. Petře Melotíkové za odborné vedení, konzultace a podnětné připomínky k mé diplomové práci.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1. OBECNÉ VYMEZENÍ SYSTÉMU SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ	8
1.1 ZÁKLADNÍ ZÁSADY SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ.....	10
1.1.1 OBECNÉ ZÁSADY	10
1.1.2 ZVLÁŠTNÍ ZÁSADY	11
2. PRAMENY PRÁVNÍ ÚPRAVY	12
3. VYMEZENÍ ŽIVOTNÍHO MINIMA	15
3.1 VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY	16
3.1.1 ŽIVOTNÍ MINIMUM DO ROKU 2006.....	16
3.1.2 ŽIVOTNÍ MINIMUM PO ROCE 2006.....	19
3.1.2.1 Existenční minimum	20
3.2 VÝZNAM ŽIVOTNÍHO MINIMA A JEHO FUNKCE	21
3.3 URČENÍ ČÁSTEK ŽIVOTNÍHO MINIMA	23
3.3.1 ŽIVOTNÍ MINIMUM JEDNOTLIVCE.....	24
3.3.2 ŽIVOTNÍ MINIMUM SPOLEČNĚ POSUZOVANÝCH OSOB	24
3.3.2.1 Nezaopatřenost dítěte	25
3.4 VALORIZACE ČÁSTEK ŽIVOTNÍHO MINIMA	27
3.5 OKRUH SPOLEČNĚ POSUZOVANÝCH OSOB.....	29
3.5.1 SPECIFICKÉ SITUACE SPOLEČNĚ POSUZOVANÝCH OSOB	31
3.6 POSUZOVÁNÍ PŘÍJMŮ	32
3.6.1 ZAPOČITATELNÉ PŘÍJMY.....	33
3.6.2 DALŠÍ ZAPOČITATELNÉ PŘÍJMY	33
3.6.3 PŘÍJMY VYLOUČENÉ ZE ZAPOČITATELNÝCH PŘÍJMŮ	34
4. ŽIVOTNÍ MINIMUM JAKO HRANICE CHUDOBY	35
5. ŽIVOTNÍ MINIMUM V JEDNOTLIVÝCH OBLASTECH SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ.....	39
5.1 STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORA	39
5.1.1 CHARAKTERISTIKA SYSTÉMU	39
5.1.2 PRAMENY PRÁVNÍ ÚPRAVY.....	40
5.1.3 DÁVKY STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY	41
5.1.3.1 Přídavek na dítě	42
5.1.3.2 Sociální příplatek	43
5.1.3.3 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	45
5.1.3.4 Odměna pěstouna	46

6. POMOC V HMOTNÉ NOUZI	47
6.1 CHARAKTERISTIKA SYSTÉMU	47
6.2 PRAMENY PRÁVNÍ ÚPRAVY.....	49
6.3 DÁVKY POMOCI V HMOTNÉ NOUZI.....	49
6.3.1 PŘÍSPĚVEK NA ŽIVOBYTÍ	50
6.3.2 DOPLATEK NA BYDLENÍ	53
6.3.3 MIMOŘÁDNÁ OKAMŽITÁ POMOC	54
ZÁVĚR.....	56
LITERATURA.....	59
SHRNUTÍ.....	62
RESUME	63
KLÍČOVÁ SLOVA.....	64

ÚVOD

Jedním z důležitých cílů státu je zabezpečit občany proti chudobě, a proto stát stanoví určitou hranici příjmů občana, pomocí které posuzuje, zda má fyzická osoba nárok na dávky ze systému sociálního zabezpečení. A touto hranicí je právě životní minimum. Životní minimum představuje minimální hranici peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb.

V České republice je životní minimum stanoveno obecně závazným předpisem od roku 1991, a to v souvislosti s probíhající sociální reformou československé ekonomiky na tržní hospodářství. V současné době je právně upraveno v zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, který vstoupil v platnost dne 1. ledna 2007 současně se zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Zde se také nachází jeho hlavní uplatnění. Právní základ však nacházíme v čl. 30 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, kde je stanoveno, že každý kdo je v hmotné nouzi má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.

Životní minimum slouží jako kritérium nároku na některé dávky ze systému sociálního zabezpečení a stanovení jejich výše. Především se jedná o systém dávek státní sociální podpory stanovené zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře a systém dávek pomoci v hmotné nouzi, které upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

V první kapitole diplomové práce se budu zabývat sociálním zabezpečením jako celkem, definicím základních pojmů, rozdělením sociálního zabezpečení do tří pilířů a poukážu na to, ve kterých pilířích se životní minimum uplatňuje. Dále také vymezím základní zásady, kterými se řídí právo sociálního zabezpečení, jako vůdčí principy, na kterých je postavena právní úprava. Ve druhé kapitole vymezím prameny právní úpravy, a to jak vnitrostátní, kde základním pramenem je Ústava České republiky a konkrétním pramenem zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, tak na mezinárodní prameny, tedy na nejdůležitější mezinárodní smlouvy vztahující se k problematice životního minima. Dále také na oblast evropské právní úpravy, kde primární roli hraje Evropská sociální charta. Ve třetí kapitole se zaměřím na vývoj životního minima na území České republiky. Na jeho zavedení v roce 1991 a jeho podstatnou proměnu, která nastala

v souvislosti s přijetím nového zákona o životním minimu v roce 2007. Do té doby dvousložkové životní minimum zahrnující částky potřebné k zajištění základních osobních potřeb a částky potřebné k zajištění společných potřeb domácnosti bylo nadále stanoveno jako jednosložkové, neboť nezbytné náklady na bydlení již nezahrnuje. Důvodem pro odstoupení od celostátně stanovené částky na domácnost byla skutečnost, že se náklady na bydlení v jednotlivých regionech a krajích výrazně odlišují. V této kapitole také vysvětlím pojetí institutu existenčního minima a důvod jeho zavedení do našeho právního řádu v roce 2007. V diplomové práci se pokusím přiblížit zákon o životním a existenčním minimu, zaměřím se na určení částek životního minima, vymezím společně posuzované osoby, dále také vysvětlím kdy dochází k valorizaci částek životního a existenčního minima. Důležitou součástí diplomové práce je šestá a sedmá kapitola, ve kterých ukážu konkrétní využití životního minima. V páté kapitole se budu zabývat jeho využitím v systému státní sociální podpory. Pokusím se vymezit jednotlivé dávky a způsob, jakým se v nich životní minimum uplatňuje. V šesté kapitole se potom zaměřím na zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Stejně jako v páté kapitole vymezím jednotlivé dávky ve kterých se životní minimum uplatňuje a vysvětlím způsob jeho použití. Konkrétněji přiblížím příspěvek na živobytí, ve kterém se životní minimum uplatňuje ve velké míře a který má výrazný motivační charakter, neboť umožňuje finančně zvýhodnit osoby snažící se řešit svoji nepříznivou finanční situaci. Ten, kdo se snaží práci získat, bude mít vyšší příspěvek. Naproti tomu osobě, která nechce pracovat a svoji situaci nechce řešit, zákon garantuje pouze existenční minimum.

Životní minimum tvoří od roku 1991 důležitou součást sociálního zabezpečení. Tento institut umožňuje spravedlivější určení výše dávky náležející určité osobě. Zohledňuje jeho konkrétní potřebu pomoci, a to zejména díky jeho pořadí mezi společně posuzovanými osobami. V systému pomoci v hmotné nouzi potom společně s existenčním minimem umožňuje ohodnotit snahu osoby uživit se samostatně. Význam životního minima potvrzuje i skutečnost, že není zákonem definováno pouze ve třech členských zemích Evropské unie, a to v Řecku, Švýcarsku a Maďarsku.

Diplomová práce je zpracována ke dni 1.1.2010.

1. OBECNÉ VYMEZENÍ SYSTÉMU SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Pro zařazení institutu životního minima do systému sociálního zabezpečení je vhodné vymezit pojmy sociální zabezpečení, sociální události a právo sociálního zabezpečení.

Sociální zabezpečení je relativně nový pojem, začalo se konstituovat jako ustálená organizace až na přelomu 19. a 20. století. Používáme ho tam, kde hovoříme o státem zajištěné sociální bezpečnosti občana při vzniku sociální události a je považováno za nejdůležitější nástroj realizace sociální politiky.

Pojem sociální zabezpečení můžeme chápat jako soubor právních norem, institutů, institucí a vztahů, jejichž účelem je předcházet možným sociálním rizikům, odstraňovat nepříznivé následky, které vzniknou jedincům v důsledku stanovených sociálních událostí, a vytvářet tak příznivé podmínky pro všestranný sociální rozvoj člověka.¹

Sociálními událostmi jsou různé sociálně tíživé situace občana vyplývající z běhu života a obvykle jsou spojeny i s nepříznivými ekonomickými dopady, které občan buď vůbec, anebo obtížně může překonat sám bez pomoci zvenčí. Sociální události jsou právní skutečnosti, které zakládají, mění či ruší právní vztahy v sociálním právu.

Současné systémy práva sociálního zabezpečení definují osm základních sociálních událostí, a to rodičovství a mateřství, rodina – nezaopatřenost, nemoc a úraz, invalidita, stáří, smrt, nezaměstnanost, chudoba, resp. sociální vyloučení.²

Chudoba a nezaměstnanost jsou na rozdíl od ostatních výše uvedených sociálních událostí události čistě sociálního charakteru. Dochází k nim zpravidla bez vůle jedince a působením vnějších sociálních a ekonomických faktorů. Růst jejich výskytu ve společnosti znamená značné ohrožení stability společnosti jako celku.

Právem sociálního zabezpečení je pak soubor právních předpisů, které upravují hmotné zabezpečení a služby, jež stát zabezpečuje, reguluje nebo poskytuje občanům, kteří v důsledku sociální události nemohou být výdělečně činnými a jejichž nezadatelná sociální práva zaručená ústavou jsou tak ohrožena.³

---

¹ GREGOROVÁ, Zdeňka, GALVAS, Milan. *Sociální zabezpečení*. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2000. s. 27.

² KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. Praha: C.H. Beck, 2007. s. 64.

³ TRÖSTER, Petr, a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. s. 20.

Právo sociálního zabezpečení je relativně samostatným právním odvětvím našeho právního řádu, což lze odůvodnit jeho předmětem, metodou právní úpravy a zájmem státu na jeho kodifikaci. Stojí spíše na rozhraní mezi právem veřejným a právem soukromým.⁴

Právo sociálního zabezpečení je vnitřně velmi členité a bohatě strukturované. Jeho systém můžeme rozdělit na obecnou a zvláštní část.

Obecná část pojednává zejména o předmětu, genezi systémů a institucí, pramenech, cílech a subjektech sociálního zabezpečení, právních vztazích, financování atd.

Zvláštní část se pak věnuje jednotlivým odvětvím, tedy zdravotnímu, nemocenskému a důchodovému pojištění, zabezpečení v mateřství, penzijnímu připojištění, státní sociální podpoře, sociální pomoci a sociálním službám.

Systém sociálního zabezpečení lze členit do **tří pilířů**, a to:

1. sociální pojištění (nemocenské, důchodové a zdravotní),
2. sociální zaopatření a
3. sociální pomoc.

Životní minimum se uplatní zejména ve druhém a třetím pilíři.

V případě druhého pilíře, s názvem **sociální zaopatření** jde o systém, ve kterém stát poskytuje dávky v předem definovaných případech, za předpokladu splnění zákonem požadovaných podmínek. U nás jde o systém státní sociální podpory. Pro tento pilíř je typické, že jedinec nemusí být předem účasten nějakého pojistného systému, finančně do systému nepřispívá. Tato systémová součást nastupuje, jakmile nastane určitá předvídaná sociální událost. V zákoně je přesně definován osobní rozsah, tj. okruh oprávněných osob i věcný rozsah, tj. vymezení sociálních událostí, druhy dávek, podmínky vzniku nároku na dávku a její výše. Financování je poskytováno ze státního rozpočtu. V tomto pilíři se ve značné míře uplatňuje zásada sociální solidarity.

Sociální pomoc, tedy třetí pilíř, upravuje veškeré právní vztahy, které nespádají do dvou prvních pilířů. Tato část sociálního zabezpečení je určena k zabezpečení základních životních potřeb občanů, kteří se ocitli ve hmotné nouzi a nemohou tuto nepříznivou situaci sami překonat. Také tento pilíř je financován ze státního rozpočtu

---

⁴ TRÖSTER, Petr, a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. s. 22.

a příjemce dávky do systému finančně nepřispívá. Sociální solidarita se zde také projevuje ve široké míře.

Princip sociální pomoci vychází z toho, že každý by si měl v tíživé sociální situaci pomoci především sám, popř. mu má pomoci rodina a blízcí. Teprve není-li to možné, přichází ke slovu sociální zabezpečení, které má pomoci občanovi v jeho snažení.⁵

1.1 Základní zásady sociálního zabezpečení

Jedná se o vůdčí principy, na nichž je postavena právní úprava.

Zdrojem těchto zásad je především Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb. (dále jen Listina). Základem je čl. 3 odst. 1, který zakazuje jakoukoli diskriminaci. Dále je stěžejní čl. 4 o rovnosti všech subjektů. Konkrétní sociální práva pak upravuje hlava IV. Jde zejména o zabezpečení ve stáří, při nezpůsobilosti k práci, hmotné zabezpečení při ztrátě živitele, ochranu zdraví a zdravotní péči, zvláštní péči v těhotenství a podporu státu při péči o děti. Tato nezadatelná práva občanů může omezit jedině zákon a občan má právo domoci se svých práv stanoveným zákonným postupem.⁶

Zásady sociálního zabezpečení můžeme rozdělit na obecné a zvláštní, přičemž obecné zásady se uplatňují v celém systému sociálního zabezpečení, zatímco zvláštní jen v některém subsystému sociálního zabezpečení.

1.1.1 Obecné zásady

Mezi obecné zásady řadíme zásady komplexnosti, univerzality, sociální solidarity, adekvátnosti, garance a uniformity.

- **Zásada komplexnosti**, neboli úplnosti stanoví, že systém sociálního zabezpečení musí být komplexní, pamatovat na všechny právem upravené události a umět je řešit.

---

⁵ GREGOROVÁ, Zdeňka, GALVAS, Milan. *Sociální zabezpečení*. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2000. s. 27.

⁶ ČERNÁ, Jana, TRIMEROVÁ, Dagmar. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2007. s. 29.

- **Zásada univerzality**, neboli obecnosti, která říká, že systém se vztahuje na všechny subjekty, pokud plní nějakou jednotící podmínku. Např. v případě státní sociální podpory jde o trvalý pobyt na území České republiky.
- **Zásada sociální solidarity** se vztahuje ke způsobu tvorby prostředků potřebných pro realizaci plnění poskytovaných ze sociálního zabezpečení i ke způsobu jejich vydávání. Zdroje financování tvoří osoby výdělečně činné, tedy ekonomicky aktivní občané a jsou využívány ve prospěch subjektů, kteří je aktivně nevytváří.
- **Zásada adekvátnosti**, neboli přiměřenosti, podle které by sociální dávka měla být přiměřená sociální potřebnosti dotčeného i jeho individuálního příspěví do systému.
- **Zásada garance**, kde hlavním garantem dávek je stát. Stát vytváří právní rámec a garantuje solventnost.
- **Zásada uniformity**, neboli rovnosti, kdy všechny oprávněné osoby jsou zabezpečeny podle jednotných pravidel. Je vyloučeno subjektivní posuzování systému.

1.1.2 Zvláštní zásady

Jak už bylo výše řečeno, tyto zásady se promítají jen v některých subsystémech sociálního zabezpečení. V případě životního minima se uplatňují tyto zásady:

- **Zásada sociální potřebnosti**, podle níž jedinec, aby měl nárok na dávku, se nemusí systému předem účastnit, finančně přispívat. Nárok na dávku mu vznikne, jakmile nastane určitá sociální událost společně s dalšími podmínkami stanovenými zákonem.
- **Zásada zabezpečení**, která stanoví, že přímým zabezpečovatelem je stát. Ten stanoví principy sociální politiky, věcné návrhy zákon, financuje systém sociálního zabezpečení i ho spravuje a organizuje.
- **Zásada valorizace**, podle které výše dávek musí zohledňovat inflaci, index spotřebitelských cen, růst mezd, růst cen, atd.
- **Zásada zachování nabytých práv** stanoví, že jednou získané nároky na plnění již nemůže jedinec následně pozbyť v případě změny právní úpravy.
- **Zásada kompenzace**, podle které mají poskytnuté dávky nahradit ušlý výdělek, avšak kompenzace se neposkytuje v plné výši.

2. PRAMENY PRÁVNÍ ÚPRAVY

Nejdůležitějším formálním pramenem práva sociálního zabezpečení je Ústava č. 1/1993 Sb., a ústavní pořádek České republiky. Samotná **Ústava ČR** však konkrétní ustanovení týkající se práva sociálního zabezpečení neobsahuje. Tyto ustanovení najdeme v **Listině základních práv a svobod**, a to v hlavě IV, která upravuje hospodářská, sociální a kulturní práva. Základem je především článek 30, který zaručuje právo občanů na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří, při nezpůsobilosti k práci a při ztrátě živitele. Odstavec druhý potom stanoví, že každý kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.

Dalším pramenem jsou **mezinárodní smlouvy** dle čl. 10 Ústavy, tedy vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána. Mezinárodní právo po dlouhou dobu v oblasti sociální pomoci garantovalo minimální příjem k zajištění základní životní úrovně a určitého minimálního životního standardu. Mezi tyto smlouvy patří zejména Všeobecná deklarace lidských práv, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Evropská sociální charta a Revidovaná Evropská sociální charta.

Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948 upravila právo na základní životní úroveň jako jedno z lidských práv. Státem garantovaná životní úroveň má zajistit zdraví a blahobyt jedince a jeho rodiny. Deklarace tak volí v podstatě koncepci životního minima. Životní úroveň se garantuje do té míry, do jaké je možné zajistit základní existenci a přežití jedince a jeho rodiny. V článku 25 tak uvádí, že „*každý má právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit jeho zdraví a blahobyt i zdraví a blahobyt jeho rodiny, počínajíc v to zejména výživu, šatstvo, byt a lékařskou péči, jakož i nezbytná sociální opatření; má právo na zabezpečení v nezaměstnanosti, v nemoci, při nezpůsobilosti k práci, při ovdovění, ve stáří nebo v ostatních případech ztráty výdělečných možností, nastalé v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli.*“⁷

Další mezinárodní dokument, a to **Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech** Organizace spojených národů, taktéž garantuje životní úroveň. Avšak oproti Všeobecné deklaraci lidských práv je garantována přiměřená životní úroveň

---

⁷ TOMEŠ, Igor, KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo Evropské unie*. Praha: C.H. Beck, 2003. s. 238.

a výživa. Dále se do práva na přiměřenou životní úroveň zahrnuje i právo na neustálé zlepšování životních podmínek. V tomto případě jde již o garanci nikoli existenčního minima, kdy jde o zajištění holého přežití jedince, ale o sociální minimum, které zajišťuje jedinci takový standard, který mu umožní zařadit se do společnosti.⁸

V dokumentu Rady Evropy, v **Evropské sociální chartě** z roku 1961 je právo na sociální pomoc přiznáno osobám, které se ocitly bez přiměřených prostředků a nejsou schopny si je zajistit samy. Tomto právu odpovídaly tyto povinnosti státu:

- zajistit přiměřenou pomoc,
- zajistit rovné postavení osob, které takovou pomoc přijímají,
- stanovit ve vnitrostátním právním řádu právo na osobní pomoc a poradenství směřující k redukci sociální potřebnosti.⁹

Revidovaná Evropská sociální charta nečinila v zakotvení práva na sociální pomoc a práva na služby sociální péče žádné změny.

Charta základních práv EU z roku 2000 je považována za průkopnický dokument, neboť poprvé na mezinárodní úrovni používá pojem sociální vyloučení. V článku 34 se sociální pomoc chápe jako nástroj boje proti sociálnímu vyloučení. Dále se v ní uvádí právo na pomoc při bydlení, neboť bydlení je jedním z nejdůležitějších důvodů sociálního vyloučení v členských státech EU. Účelem je, aby se těm, kteří se nachází bez dostatečných prostředků, zajistila slušná existence.¹⁰

Konkrétní vnitrostátní právní úprava životního minima je obsažena v **zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů**. Tento zákon nabyl účinnosti 1. ledna 2007 a má 12 paragrafů. Zákon obsahuje vymezení základních pojmů, okruh společně posuzovaných osob, úpravu existenčního minima, okruh započitatelných příjmů i právní úpravu pro provedení valorizace životního minima. Zákon byl do současné doby pětkrát novelizován. První novela byla provedena zákonem č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů. Tato novela upravila částečně okruh posuzovaných příjmů a nabyla účinnosti dne 1. ledna 2008. Další novela provedená zákonem č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně souvisejících

---

⁸ TOMEŠ, Igor, KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo Evropské unie*. Praha: C.H. Beck, 2003. s. 238.

⁹ TOMEŠ, Igor, KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo Evropské unie*. Praha: C.H. Beck, 2003. s. 239.

¹⁰ TOMEŠ, Igor, KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo Evropské unie*. Praha: C.H. Beck, 2003. s. 242.

zákonů provedla změnu v § 4 odst. 8, který upravuje vyloučení z okruhu společně posuzovaných osob. Tato novela nabyla účinnosti 1. ledna 2009. Novela provedená zákonem č. 239/2008 Sb., o změně některých zákonů souvisejících s registrovaným partnerstvím upravila § 4 odst. 1 písm. b), kdy vedle manželů jsou za společně posuzované osoby považováni také registrovaní partneři. Poslední dvě novely nabyly účinnosti 1. ledna 2010, a to zákonem č. 306/2008 Sb., a zákonem č. 218/2007 Sb. První zákon provádí změnu v § 5 odst. 2, který určuje kdy nelze použít existenční minimum. Podle této novely nejde existenční minimum použít u nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu a u osoby invalidní ve třetím stupni a u osoby starší 68 let. Novela provedená zákonem č. 218/2007 Sb. souvisí s nabytím účinnosti zákona o úrazovém pojištění a mění tak znění § 6 odst. 2 písm. a).

Dalšími důležitými zákony jsou **zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi** a **zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře**. Tyto zákony obsahují vlastní realizaci životního minima prostřednictvím jednotlivých dávek ze systému sociálního zabezpečení.

Mezi další související předpisy patří např. zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, zákon č. 582/1991 Sb., o organizace a provádění sociálního zabezpečení a další.

V souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie nelze při výčtu pramenů zapomenout na Nařízení rady EEC 1408/71 o aplikaci soustav sociálního zabezpečení na osoby zaměstnané, samostatně výdělečně činné a jejich rodinné příslušníky pohybující se v rámci Společenství.

3. VYMEZENÍ ŽIVOTNÍHO MINIMA

Dne 1. ledna 2007 vešel v platnost zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.¹¹ Tímto zákonem se novým způsobem stanoví obsah a výše životního minima a je nově zaveden institut existenčního minima.

Životní minimum je definováno jako minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb.¹² V obecném smyslu se životním minimem rozumí soubor statků a služeb, který umožňuje jedinci, rodině nebo domácnosti uspokojovat potřeby v rozsahu, jaký společnost v dané etapě uznává za minimálně nezbytný.¹³

Zákon o ŽM dále nově zavedl institut existenčního minima. Stanoví ho jako minimální hranici příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití.¹⁴

Zákon o ŽM byl přijat současně se zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Tento zákon, který nahradil zákon o sociální potřebnosti, je považován za moderní evropský zákon v oblasti sociální ochrany.

Cílem změny právní úpravy bylo motivovat občany k aktivnímu hledání zaměstnání i za cenu přijetí méně placené práce. Mělo být dosaženo toho, aby občan, který prokáže reálnou snahu zvýšit si příjem vlastní prací, byl při čerpání sociálních dávek zvýhodněn.¹⁵

Je třeba říct, že životní minimum není a ani podle původní úpravy nebylo dávkou ze systému sociálního zabezpečení. Je pouze kritériem pro posouzení příjmové nedostatečnosti občana nebo domácnosti pro potřeby jejich sociální ochrany. Podmínky nároku na dávku a její výše jsou určeny v zákoně o hmotné nouzi a v zákoně o státní sociální podpoře.

Životní a existenční minimum nadále slouží jako základ pro posouzení nároků a stanovení dávek státní sociální podpory a hmotné nouze, která nahradila systém sociální potřebnosti. Jejich odlišení přispívá k uplatnění zásady, že se má vyplatit postarat se o sebe

---

¹¹ Dále jen zákon o ŽM.

¹² § 1 odst. 1 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

¹³ ARNOLDOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. Praha: Karolinum, 2007. s. 128.

¹⁴ § 1 odst. 1 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵ GREGOROVÁ, Zdeňka. *Sociální zabezpečení*. Brno: MU a Doplněk, 2000. s. 27.

vlastním přičiněním, zejména vlastní prací, a teprve při selhání vlastních možností žádat o pomoc stát.¹⁶

3.1 Vývoj právní úpravy

3.1.1 Životní minimum do roku 2006

Tento institut byl oficiálně zaveden do českého práva v roce 1991 zákonem č. 463/1991 Sb., o životním minimu, a to v souvislosti s probíhající sociální reformou československé ekonomiky na tržní hospodářství.

Do účinnosti zákona o ŽM byly stanoveny hranice sociální potřeby, které byly vyhlášovány ministerstvy práce a sociálních věcí. Tyto hranice měly charakter doporučení pro postup oblastních (územních) orgánů sociální péče při stanovení dávek sociální péče podmíněných sociální potřebností.¹⁷ Zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti definoval v § 1 situaci, kdy se občan považuje za sociálně potřebného. Podmínkou byla příjmová nedostatečnost ve vztahu k životnímu minimu a nemožnost dotyčného si svůj příjem zvýšit vzhledem k různým objektivním skutečnostem.

Životní minimum bylo původně koncipováno jako dvousložkové, kdy se skládalo z částky potřebné k zajištění základních osobních potřeb a částky potřebné k zajištění společných potřeb domácnosti. První složka byla diferencována podle věku, druhá pak podle počtu členů domácnosti.

Prvním zásadním dokumentem v této oblasti bylo Programové prohlášení vlády ČSFR z 3. června 1990. V tomto dokumentu byla deklarována povinnost každého občana samostatně se postarat o osud svůj i své rodiny. Zároveň bylo stanoveno, že stát bude garantovat minimální životní podmínky všem občanům bez rozdílu.¹⁸

V průběhu roku 1990 byly vypracovány důležité koncepční dokumenty, zejména Scénář sociální reformy, který mimo jiné vyjádřil nutnost garance životního minima.

---

¹⁶ VESELÝ, Jiří. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2009. s. 126.

¹⁷ BAŠTÝŘ, Ivo a kol. *Životní minimum v zahraničí a v České republice*. Praha: MPSV, 1997. s. 101.

¹⁸ ČALFA, Marián. *Programové prohlášení vlády* [online]. Evropskykrok.vlada.cz, [cit. 24.února 2010]. Dostupné na < <http://www.evropskykrok.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1990-1992-csfr/marian-calfa-2/ppv-1990-1992-calfa2.pdf>>.

Novým prvkem bylo zaměření podpory státu do situací příjmové nedostatečnosti nebo neschopnosti rodiny hmotné zdroje využívat k zabezpečení vlastních potřeb.

V dubnu 1991 federální vláda předložila Federálnímu shromáždění zprávu o své sociální politice, kde jsou již podrobněji specifikovány možné kroky k řešení růstu životních nákladů. Důležitým záměrem bylo účinnější posílení sociálních příjmů rodin, které jsou považovány za sociálně slabé. Třetí cestou byla garance životního minima.¹⁹

V závěru roku 1990 a v prvním pololetí roku 1991 proběhla významná mise Světové banky, která analyzovala v průběhu čtrnáctidenního pobytu sociální systém, jeho možnosti kompenzovat sociální důsledky ekonomické transformace. Mise Světové banky významně ovlivnila práce na sociální reformě a potvrdila základní záměry. Mezi stanovenými požadavky bylo také stanovit závazné životní minimum.

Vládní dokument Záchranná sociální síť a přizpůsobování mzdových a sociálních příjmů vývoji životních nákladů ze dne 4.2. 1991 obsahoval tři stupně sociální ochrany obyvatel. Prvním byla aktivní politika zaměstnanosti, druhým stupněm přizpůsobování mzdových a sociálních příjmů vývoji životních nákladů s cílem zajistit, aby snížení reálné úrovně příjmů bylo ekonomicky a sociálně přijatelné. Třetí stupeň obsahoval nástroje, které měly zabezpečit, aby nikdo neklesl nezaviněně do chudoby. Tento stupeň obsahoval okruh minimálních garancí, jako jsou úrovně minimální mzdy, minimální dávky sociálního zabezpečení, životní minimum, dále deklaroval ochranu bydlení a garanci ústavní péče.²⁰

Přijetí Listiny základních práv a svobod, která v článku 30. zakotvila právo občana v hmotné nouzi na pomoc nezbytnou k zajištění základních životních podmínek, vyvolalo potřebu definovat hmotnou nouzi a stanovit výši hranice chudoby.

Diskutovaným problémem bylo také nastavení hranic životního minima. Konkrétní limity byly dány v souvislosti s tehdy již stanovenými ostatními minimálními příjmovými veličinami, jako jsou minimální mzda a minimální dávky ze sociálního zabezpečení. Bylo zřejmé, že mezi těmito veličinami musí být logický vztah a že východiskem musí být životní minimum.

---

¹⁹ DLOUHÝ, Jiří. *Životní minimum*. Praha: Socioklub, 1997. s. 12.

²⁰ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. Praha: C.H. Beck, 2007.

Představa určité hranice, na níž stát garantuje svoji ochranu a deklarace této garance v různých dokumentech vyvolaly intenzivní práce na návrhu zákona.

Začátkem roku 1990 byla při FMPSV ustavena komise expertů pro určení oficiální výše životního minima. Výsledkem jejich práce bylo rozpracování metod stanovení životního minima. Dále komise doporučila, aby hranice životního minima pro rodiny s dětmi byla stanovena alespoň na úrovni poloviny průměrné životní úrovně. Komise expertů se při své práci opírala rovněž o zahraniční zkušenosti.²¹

Začátkem března 1991 byl návrh zákona o životním minimu projednán v širokém meziresortním připomínkovém řízení. Částky životního minima byly stanoveny zhruba o 30 % vyšší, oproti hranicím sociální potřeby.

Na prvním projednávání návrhu zákona o životním minimu byla jmenována expertní pracovní skupina pro vyjasnění sporných otázek. Tato skupina se shodla na navržených částkách životního minima a dále určila, že se při dalších úpravách životního minima bude postupovat přiměřeně metodou absolutní i relativní.

Rada hospodářské a sociální dohody ČSFR na zasedání ze dne 30.4.1991 doporučila návrh zákona projednat národními tripartitními radami, vyjasnit některé metodické otázky a dále také vytvořit stálou pracovní skupinu pro otázky životního minima. Zatímco slovenská tripartita vyjádřila s návrhem zákona souhlas, Rada sociální dohody ČR s návrhem zákona o životním minimu nesouhlasila a nedoporučila ho ke schválení. Avšak vzhledem k tomu, že stanovení životního minima bylo v kompetenci federace, byl předložený návrh přijat s tím, že budou uplatněny předložené připomínky RHSD ČSFR.²²

Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu byl přijat dne 29.října 1991. Životní minimum definuje v § 1 jako společensky uznanou minimální hranici příjmů občana, pod níž nastává stav jeho hmotné nouze. Životní minimum bylo v tomto zákoně koncipováno dvousložkově. Skládalo se z částky potřebné k zajištění základních osobních potřeb a částky potřebné k zajištění společných potřeb domácnosti. První složka byla diferencována podle věku, druhá pak podle počtu členů domácnosti.

---

²¹ DLOUHÝ, Jiří. *Životní minimum*. Praha: Socioklub, 1997. s. 41.

²² DLOUHÝ, Jiří. *Životní minimum*. Praha: Socioklub, 1997. s. 41.

3.1.2 Životní minimum po roce 2006

Dne 1. ledna 2007 nabyl účinnosti zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu a nahradil tím zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu. Tento zákon byl přijat vládou sociální demokracie v souvislosti s reformou sociálního systému. Zákon mění chápání životního minima a stanovuje ho v souvislosti s moderními trendy v zemích Evropských společenství.

Důvodová zpráva k tomuto zákonu stanoví, že cílem nového zákona je, aby se institut životního minima v České republice přiblížil jeho evropskému pojetí, aby dostatečně a spravedlivě ochraňoval před hmotnou nouzí všechny typy domácností a zároveň aby je i více než doposud při jeho využití v novém zákoně o pomoci v hmotné nouzi motivoval k pracovní činnosti a větší snaze ke změně sociální a ekonomické situace.²³

Základem pro navrhované změny se stala grantová studie Revize věcné náplně a konstrukce životního minima a stanovení existenčního minima. Studie byla zpracována Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí v souladu s cíli Programového prohlášení vlády z roku 2003.²⁴

Nejdůležitější změnou v novém zákoně je změna současného dvousložkového životního minima na životní minimum jednosložkové. Životní ani existenční minimum již nezahrnují nezbytné náklady na bydlení. Poskytování pomoci na úhradu nezbytných nákladů na bydlení je zajištěno na základě zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, poskytováním příspěvku na bydlení, a na základě zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, poskytováním doplatku na bydlení. Důvodem pro toto vyčlenění jsou výrazně diferencované náklady na bydlení, a to nejen podle počtu osob v domácnosti, ale také velikosti sídla, podle formy vlastnictví, možnosti získat v určité lokalitě přiměřený byt atd., které již nelze z centra objektivně vymezovat.

Dále byl v novém zákoně rozšířen okruh společně posuzovaných osob na všechny, které spolu sdílejí jeden byt, pokud neprohlásí, že spolu nežijí trvale. Rozšíření okruhu společně posuzovaných osob je v souladu s návrhem zákona o pomoci v hmotné nouzi.

---

²³ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

²⁴ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

Osoby žijící a hospodařící společně mají nižší životní náklady, než kdyby byly posuzovány samostatně.

Nový zákon o ŽM zavádí do sociálního systému institut existenčního minima.

3.1.2.1 *Existenční minimum*

Existenční minimum je v § 1 zákona č. 110/2006 Sb. definováno jako minimální hranice příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití.

Existenční minimum je zavedeno jako motivační stimul v systému pomoci v hmotné nouzi, kde se rovná částce živobytí osoby, která nevyvíjí dostatečnou aktivitu ke změně svého nepříznivého stavu. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi zvýhodňuje ty, kteří přijmou i hůře placené zaměstnání, oproti těm, kteří pasivně setrvávají na dávkách pomoci v hmotné nouzi. Za osobu v hmotné nouzi se podle § 2 zákona o pomoci v hmotné nouzi rozumí především taková osoba, jejíž příjem nedosahuje částky živobytí a tento příjem si nemůže objektivně sama zvýšit, resp. osoba, která této částky nedosahuje po odečtení přiměřených nákladů na bydlení. Za osobu v hmotné nouzi se však nepovažuje osoba, která nevyvíjí potřebnou aktivitu ke zlepšení své situace.

Důvodem zavedení životního minima bylo snížit závislost dlouhodobě nezaměstnaných na dávkách a zvýšit jejich aktivaci tím, že dávky budou odrazovým můstkem směrem k zaměstnanosti, nikoli její překážkou. V této souvislosti je důležité stanovit nejnižší úroveň příjmů, která je zaručena všem obyvatelům. Tuto funkci plní existenční minimum. Institut existenčního minima se týká těch, kteří nebudou ochotni spolupracovat na změně své nepříznivé ekonomické a sociální situaci, ačkoli k tomu mají předpoklady. Existenční minimum bylo stanoveno na 2020 Kč a tvoří 65 % částky životního minima jednotlivce, popřípadě 70 % životního minima první osoby v domácnosti společně posuzovaných osob.²⁵

Existenční minimum však nelze použít u nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu, u osoby invalidní ve třetím stupni a u osoby starší 68 let.²⁶ Důvodem pro vyloučení existenčního minima u nezaopatřených dětí je skutečnost, že u dítěte nelze

---

²⁵ KOTÝNKOVÁ, M. *Zákon o životním a existenčním minimu*. Národní pojištění, 2007, roč. 38, č. 2, s. 34.

uvažovat se zajišťováním základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití a dále také, že základní osobní potřeby nezaopatřených dětí jsou odstupňovány podle věku s ohledem na odlišné nezbytné náklady.²⁷

V praktické aplikaci tohoto institutu bývají uplatňovány tyto zásady:²⁸

- **Univerzálnost** – právo na dávku ve výši existenčního minima mají všichni lidé bez rozdílu na území daného státu.
- **Bezpodmínečnost** – nárok není podmíněn splněním podmínek kromě jedné (nedostatečnost příjmu), dávky jsou chráněny před odebráním (bankrot, zadlužení, apod.).
- **Nárokovost** – stanovení obligatorního nároku zákonem na dávky na úrovni existenčního minima a jejich nepřekročitelnost.
- **Přiměřenost** – dávky by měly přiměřeně pokrýt ceny a objemy základních statků nutných k samotnému přežití.

3.2 Význam životního minima a jeho funkce

Životní minimum je definováno jako minimální hranice peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb.²⁹

Je chápáno jako hranice chudoby, pod kterou nastává stav hmotné nouze. Občan, který se dostane do stavu hmotné nouze, má po podání žádosti a prošetření jeho příjmů a majetkových poměrů státními orgány nárok na sociální dávku. Je však třeba podotknout, že zákon o životním a existenčním minimu má pouze kritériální povahu a vlastní způsob pomoci osobám s příjmy nedosahujícími životního nebo existenčního minima tento zákon neobsahuje. V tomto případě je třeba se obrátit na zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi nebo na zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.³⁰

Zákon o pomoci v hmotné nouzi a zákon o státní sociální podpoře navazuje na zákon o životním a existenčním minimu, využívají částek v něm stanovených k určení nároků

---

²⁶ § 5 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

²⁷ KOTÝNKOVÁ, Magdalena. *Sociální ochrana chudých v České republice*. Praha: Oeconomica, 2007. s. 90.

²⁸ KASAL, Lukáš. *Ekonomické dopady nového pojetí životního a existenčního minima na domácnosti*. Bakalářská práce. Brno: Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity, 2008. 21s.

²⁹ § 1 odst. 1 zákona č. 110/2005 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

³⁰ ARNOLDOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. Praha: Karolinum, 2007. s. 128.

na některé dávky a rovněž k výpočtu některých dávek. Zároveň obsahují některá speciální ustanovení ve vztahu k zákonu o životním a existenčním minimu.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi upravuje tři dávky, a to příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádnou okamžitou pomoc.

Zákon o státní sociální podpoře rozděluje dávky na poskytované v závislosti na příjmu a dávky ostatní, neboli na dávky testované a netestované.

Mezi testované dávky patří přídavek na dítě, sociální příplatek a příspěvek na bydlení. Mezi netestované dávky se řadí rodičovský příspěvek, dávky péstounské péče, porodné a pohřebné. Avšak příspěvek na bydlení, rodičovský příspěvek, některé dávky péstounské péče, porodné a pohřebné jsou indiferentní k výši životního minima.

Životní minimum sehrává roli dále například v soudní praxi pro stanovení alimentární povinnosti nebo v případě exekucí pro nezabavitelné částky

Dle Arnoldové plní životní minimum v sociálním systému především dvě základní funkce.

Primární funkce vyplývá z jeho chápání jako oficiální hranice chudoby (horní hranice nouze), kdy životní minimum má zajišťovat ochranu před hmotnou a sociální nouzí. Životní minimum tak vyjadřuje společensky uznanou hranici příjmů občana, která umožňuje zabezpečit souhrn statků a služeb k dočasnému uspokojování základních potřeb na velmi skromné úrovni. Tato úroveň statků a služeb je považována za nezbytnou pro zařazení do normálního života.³¹

Sekundární funkce pak vychází ze systému státní sociální podpory, kdy je výše vlastního příjmu domácnosti v poměru k jejímu životnímu minimu faktickým nárokem na příjmově testované dávky (přídavek na dítě, sociální příplatek a příspěvek na bydlení). Zároveň však plní i funkci výpočtové základny pro většinu z dávek.³²

Vedle životního minima jako nástroje měření chudoby a základní sociálně ekonomické kategorie, jsou za výhody životního minima považovány jeho univerzálnost, jednoduchost, transparentnost, a také skladebnost životního minima, která umožňuje poměrně jemné rozlišování mezi domácnostmi různého typu.

---

³¹ ARNOLDOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. Praha: Karolinum, 2007. s. 133.

3.3 Určení částek životního minima

V původním zákoně z roku 1991 bylo životní minimum koncipováno jako dvousložkové, tedy zahrnovalo i náklady na bydlení. Částky životního minima byly odstupňovány v závislosti na věku posuzované osoby, přičemž nejvyšší částka je stanovena pro nezaopatřené děti ve věku od 15 do 26 let, což bylo odůvodněno tím, že ke zvýšeným nákladům na výživu přistupují ještě náklady spojené s přípravou na budoucí povolání.

Z důvodové zprávy vyplývá, že v zákoně navrhované částky životního minima vycházejí ze závěrů komise nezávislých expertů pro stanovení životního minima při federálním ministerstvu práce a sociálních věcí. Byly použity přístupy a metody vycházející jak z domácích výzkumných zdrojů, tak ze zkušeností vyspělých evropských států.³³

Používané metody lze rozdělit do dvou skupin.³⁴

- metoda absolutní, při které se vychází z konkrétního spotřebního koše zahrnujícího základní životní potřeby, a ze stanovené míry, v jaké je nutno tyto potřeby pokrýt, a
- metoda relativní, podle které lze výši minimálního společensky únosného standardu vyjádřit podílem na průměrné výši čistého příjmu připadajícího na osobu.

Dle aktuální právní úpravy, zákona č. 110/2006 Sb., jsou částky životního minima, avšak nově jen na výživu a ostatní základní osobní potřeby, stanoveny v několika výších podle věku posuzovaných osob a u osob do 26 let s ohledem na to, zda jde o nezaopatřené děti. Věkové skupiny jsou nově pouze čtyři, do jedné skupiny osob byla sjednocena věková skupina dětí od 6 až do 15 let. Nově je stanoveno samostatnou vyšší částkou životní minimum jednotlivce a dále je odlišnou částkou stanoveno životní minimum u osoby posuzované jako první v pořadí, oproti osobám posuzovaných ve druhém a dalších pořadí.

---

³² ARNOLDOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. Praha: Karolinum, 2007. s.133.

³² DLOUHÝ, Jiří. *Životní minimum*. Praha: Socioklub, 1997. s. 25.

³³ DLOUHÝ, Jiří. *Životní minimum*. Praha: Socioklub, 1997. s. 25.

3.3.1 Životní minimum jednotlivce

Dle současné právní úpravy, zákona č. 110/2006 Sb., činí částka životního minima jednotlivce měsíčně 3 126 Kč. Za jednotlivce se považuje osoba, která není společně posuzována s jinými osobami. U jednotlivce není rozlišováno, zda jde o osobu splňující podmínku nezaopatřenosti.

Ke stanovení nejvyšší částky u jednotlivce vedla skutečnost, že u osob žijících samostatně byly prokázány nejvyšší náklady na výživu.³⁵

3.3.2 Životní minimum společně posuzovaných osob

Při společném posuzování osob jsou částky životního minima odstupňovány podle pořadí osob. Pořadí se stanoví tak, že se nejdříve posuzují osoby, které nejsou nezaopatřenými dětmi, a poté ty osoby, které jsou nezaopatřenými dětmi. Následně se v každé z těchto skupin určí pořadí podle věku od nejstaršího po nejmladší osobu. Věkem osoby rozhodným pro stanovení částek životního minima je věk, kterého osoba dosáhne v kalendářním měsíci, za který je životní minimum zjišťováno.

Odstupňování částek životního minima pro domácnost jednotlivce a pro domácnosti dvou a více osob podle jejich pořadí a také věku nezaopatřených dětí v sobě vyjadřuje úspory ze společného hospodaření domácností. Avšak podle původního návrhu na změnu životního minima, který byl předložen Poslanecké sněmovně v roce 2005, mělo být odstupňování částek životního minima ještě vyšší, čímž měla být lépe zajištěna sociální ochrana různě komponovaných domácností.³⁶

Částka životního minima osoby, která je posuzována jako první v pořadí, činí měsíčně 2 880 Kč.³⁷

Částka životního minima osoby, která je posuzována jako druhá nebo další v pořadí, činí měsíčně:³⁸

- a) 2 600 Kč u osoby od 15 let věku, která není nezaopatřeným dítětem,

³⁴ BŘESKÁ, Naděžda, VRÁNOVÁ, Lucie. Dávky pomoci v hmotné nouzi a dávky sociální péče pro zdravotně postižené osoby. Olomouc: Anag, 2008.

³⁶ KOTÝNKOVÁ, Magdalena. *Zákon o životním a existenčním minimu*. Národní pojištění, 2007, roč. 38, č. 2, s. 33.

³⁷ § 3 odst. 2 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

³⁸ § 3 odst. 3 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

- b) 2 250 Kč u nezaopatřeného dítěte od 15 do 26 let věku,
- c) 1 960 Kč u nezaopatřeného dítěte od 6 do 15 let věku,
- d) 1 600 Kč u nezaopatřeného dítěte do 6 let věku.

Pokud se zjišťuje životní minimum společně posuzovaných osob, stanoví se jako úhrn částek životního minima všech těchto osob.

Pravidla, kterými se řídí společné posuzování osob popíší v kapitole 5.1.

3.3.2.1 Nezaopatřenost dítěte

Pro zařazení osoby do určitého pásma společně posuzovaných osob, je důležité vymezení pojmu nezaopatřené dítě.

Nezaopatřenost dítěte se pro účely zákona o životním a existenčním minimu stanoví shodně jak pro účely dávek pomoci v hmotné nouzi, tak i pro dávky státní sociální podpory.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře stanoví, že za nezaopatřené dítě se považuje dítě po skončení povinné školní docházky a poté, nejdéle však do 26. roku věku, jestliže:

- a) se současně připravuje na budoucí povolání, nebo
- b) se nemůže připravovat na budoucí povolání, nebo
- c) z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost.

Za nezaopatřené dítě se tedy vždy považuje dítě do skončení povinné školní docházky, a to bez ohledu na další skutečnosti, jako je věk dítěte nebo jeho zdravotní stav. Po skončení povinné školní docházky však už dítě, aby jej bylo možno považovat za nezaopatřené, musí splňovat podmínky stanovené zákonem. Musí splňovat buď podmínku soustavné přípravy na budoucí povolání, nebo musí existovat určité zdravotní důvody, pro které se nemůže připravovat na budoucí povolání nebo nemůže vykonávat výdělečnou činnost. Při trvání uvedených důvodů se pak dítě považuje za nezaopatřené nejdéle do dosažení 26 let věku.³⁹

---

³⁹ BŘESKÁ, Naděžda, a kol. *Státní sociální podpora*. Olomouc: Anag, 2003. s. 56.

Za nezaopatřené dítě však nelze považovat dítě, které je poživatелеm plného invalidního důchodu z důchodového pojištění. Z okruhu nezaopatřených dětí se tedy vylučuje jen poživatel plného invalidního důchodu, nikoliv však poživatel částečného invalidního důchodu, popř. jiného důchodu z důchodového pojištění.

Po skončení povinné školní docházky se do 18. roku považuje za nezaopatřené dítě také dítě, které je vedeno v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci.⁴⁰

Za soustavnou přípravu dítěte na budoucí povolání se považuje studium na středních a vysokých školách v České republice (avšak s výjimkou studia za trvání služebního poměru a dálkového, distančního, večerního nebo kombinovaného studia na středních školách, je-li dítě v době takového studia výdělečně činnou nebo má-li v době takového studia nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci), teoretická a praktická příprava pro zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost pro osoby se zdravotním postižením podle zákona o zaměstnanosti a studium na středních nebo vysokých školách v cizině, podle rozhodnutí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je postaveno na roveň studia na středních nebo vysokých školách v České republice.⁴¹

Za dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav se považuje nepříznivý zdravotní stav, který podle poznatků lékařské vědy má trvat déle než jeden rok.

Jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu činí stupeň zdravotního postižení:

- a) od 20 % do 49 %, považuje se nezaopatřené dítě za dlouhodobě nemocné,
- b) od 50 % do 79 %, považuje se osoba za dlouhodobě zdravotně postiženou,
- c) od 80 % do 100 %, považuje se osoba za dlouhodobě těžce zdravotně postiženou.⁴²

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře dále určuje, co je považováno za povinnou školní docházku, za studium na středních a vysokých školách.

---

⁴⁰ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

⁴¹ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

⁴² ARNOLDOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. Praha: Karolinum, 2007. s. 518.

3.4 Valorizace částek životního minima

Životní minimum nelze chápat jako statickou veličinu, výši životního minima je třeba valorizovat v souladu s vývojem cenové hladiny v hospodářství, což je důležité k zachování reálné kupní síly životního minima.

Způsoby valorizace se člení na několik typů:

- a) valorizace podle vývoje spotřebitelských cen ex post a to:
  - buď za předem stanovená časová období (rok, pololetí, čtvrtletí, měsíc)
  - nebo po dosažení předem stanovené míry zvýšení hladiny spotřebitelských cen
- b) valorizace podle indikátorů hospodářského růstu, např. podle reálné výše průměrné mzdy.⁴³

Velký růst cen v transformující se československé ekonomice se promítl i do částek životního minima, nicméně k první valorizaci životního minima dochází poměrně pozdě, což je zdůvodněno nízkou úlohou, kterou životní minimum v rámci sociálního systému plnilo, v podstatě jen jako hranice chudoby na našem území.

Od konce roku 1995 však důležitost životního minima vzrůstá, neboť se stává nezbytným i pro stanovení nároku některých dávek. To se odráží na častější valorizaci při menším růstu spotřebitelských cen.

Původně podle § 7 zákona č. 463/1991 Sb. o životním minimu, se měly částky životního minima valorizovat nařízením, jestliže index životních nákladů zaměstnaneckých domácností v nízkém příjmovém pásmu vzroste od předchozího stanovení částek alespoň o 10 %.

Na základě zákona č. 289/1997 Sb., dochází k novelizaci § 7, který říká, že: „Částky stanovené v § 3 odst. 2 a 3 může vláda v době do 31. prosince 1998 zvýšit nařízením, jestliže úhrnný index spotřebitelských cen vzroste aspoň o 5% od kalendářního měsíce, který bezprostředně předchází kalendářnímu měsíci, v němž došlo k poslednímu zvýšení těchto částek; vláda však zvýší nařízením tyto částky vždy, jestliže úhrnný index spotřebitelských cen vzroste aspoň o 10 % od kalendářního měsíce uvedeného v části věty před středníkem. Částky stanovené v § 3 odst. 2 a 3 vláda v době po 31. prosinci 1998

---

⁴³ BAŠTÝŘ, Ivo, a kol. *Životní minimum v zahraničí a v České republice*. Praha: MPSV, 1997. s. 38.

zvýší nařízením, jestliže úhrnný index spotřebitelských cen vzroste aspoň o 5 % od kalendářního měsíce, který bezprostředně předchází kalendářnímu měsíci, v němž došlo k poslednímu zvýšení těchto částek. Při zvýšení částek podle předchozí věty se přihlíží k zachování reálné hodnoty částek životního minima.“ Oproti předchozí úpravě se přidává určení původce údajů růstu spotřebitelských cen, a to Český statistický úřad.

Další novelizace § 7 nastává zákonem č. 271/2001 Sb., který stanoví pravidelné valorizace částek životního minima k 1. lednu ve výši růstu skutečných nákladů v rozhodném období započtených v částkách životního minima. Dále pak zavádí mimořádnou valorizaci, pokud růst spotřebitelských cen dosáhne alespoň 10 % od počátku rozhodného období.

Podle současné právní úpravy zákona č. 110/2006 Sb., o ŽM, zvyšuje částky životního minima vláda nařízením v pravidelném termínu 1. ledna, a to podle skutečného růstu nákladů na výživu a na ostatní základní osobní potřeby vyjádřeného růstem příslušného indexu spotřebitelských cen za domácnosti celkem ve stanoveném rozhodném období za podmínky, že příslušný index spotřebitelských cen vzrostl od počátku rozhodného období alespoň o 5 %.⁴⁴

Kromě povinné valorizace může vláda dále zvýšit částky životního minima v mimořádném termínu. Pro toto mimořádné zvýšení nejsou určeny žádné bližší podmínky, ale bude se tak zřejmě dít, dojde-li k náhlému výraznému zvýšení spotřebitelských cen a řádný termín bude příliš vzdálen.

Rozhodné období se určuje tak, že prvním měsícem tohoto období je kalendářní měsíc následující po posledním měsíci předchozího rozhodného období při posledním zvýšení částek životního minima a existenčního minima a posledním měsícem rozhodného období pro zvýšení částek v pravidelném termínu je září kalendářního roku, který předchází kalendářnímu roku, ve kterém dojde ke zvýšení částek životního minima a existenčního minima. V případě, kdy došlo k jejich zvýšení v mimořádném termínu, je prvním měsícem tohoto období kalendářní měsíc následující po posledním měsíci zohledněném mimořádným zvýšením.

---

⁴⁴ § 9 odst. 1 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

Růst příslušného indexu spotřebitelských cen se zjišťuje z údajů Českého statistického úřadu.

Pro účely prvního zvýšení částek životního a existenčního minima je prvním měsícem rozhodného období říjen 2006.

3.5 Okruh společně posuzovaných osob

Z důvodu zamezení zneužívání sociálních dávek zákon č. 110/2006 Sb., o ŽM stanoví okruh společně posuzovaných osob, tj. osob, které společně hospodaří.

Společně posuzovanými osobami jsou dle § 4 zákona o ŽM:

- a) rodiče a nezletilé nezaopatřené děti,
- b) manželé nebo partneři podle zvláštního právního předpisu,
- c) rodiče a
  1. nezletilé děti, které nejsou nezaopatřené,
  2. zletilé děti

pokud tyto děti společně s rodiči užívají byt a nejsou společně posuzovány s jinými osobami podle písmene b) nebo d),

- d) jiné osoby, které společně užívají byt, s výjimkou osob, které písemně prohlásí, že spolu trvale nežijí a společně neuhrazují náklady na své potřeby dle § 115 občanského zákoníku.

Společně se posuzují především osoby, mezi nimiž existuje vyživovací povinnost a které společně užívají byt. Trvalý pobyt není podmínkou, neboť samotné hlášení k trvalému pobytu často neodpovídá skutečnému soužití osob. Avšak osoby, které v bytě bydlí a byt společně užívají, je třeba brát jako důvod ke společnému posuzování.⁴⁵

V případě prvního okruhu společně posuzovaných osob jde především o takřka bezvýhradné posuzování rodičů a nezletilých nezaopatřených dětí. Obdobně se společně posuzují manželé, a to se stanovenými výjimkami. V obou případech jsou výjimkou faktické situace, například když je osoba rodičem dvou nebo více nezletilých nezaopatřených dětí od různých partnerů. V takovém případě se vychází z faktického

---

⁴⁵ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním.

soužití. Dalším případem může být též situace manželů, z nichž jeden nebo oba žijí fakticky s jinými partnery.⁴⁶

Dalším okruhem společně posuzovaných osob jsou rodiče a zletilé i nezletilé děti, které nejsou nezaopatřené a užívají společně byt. Společně s rodiči se neposuzují tyto děti jen tehdy, jsou-li společně posuzovány s jinými osobami, například se svým manželem. Tento okruh osob v původní právní úpravě z roku 1991 nebyl. Důvodem pro rozšíření okruhu společně posuzovaných osob je snaha vyloučit zneužívání sociálních dávek, například absolventy škol, kteří byli dle původní právní úpravy posuzováni jako jednotlivé osoby žijící v jednočlenné domácnosti, i když fakticky byly materiálně zajištěni svými rodiči.⁴⁷

Poslední okruh osob je spojen se společným užíváním bytu, avšak tyto osoby mají možnost prohlásit, že spolu trvale nežijí a společně neuhrazují náklady na své potřeby, pokud nechtějí být společně posuzovány. Automatické společné posuzování osob žijících v tomtéž bytě však není možné, protože mezi těmito osobami neexistuje vzájemná vyživovací povinnost. Je tomu tak například u sourozenců, z nichž jeden je a druhý není dostatečně zabezpečen svými příjmy. Proto tyto osoby musí mít možnost prohlásit, že společně nehospodaří, a tím je nelze společně posuzovat.⁴⁸

Bytem se zde rozumí soubor místností, popřípadě jednotlivá místnost, který podle rozhodnutí stavebního úřadu svým stavebně technickým uspořádáním a vybavením splňuje požadavky na trvalé bydlení.⁴⁹

Za rodiče se pro účely zákona o ŽM považuje též osoba, které bylo nezletilé nezaopatřené dítě svěřeno do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu; v tomto případě není dítě posuzováno společně se svým rodičem, nýbrž s osobou, která se za rodiče považuje. Za rozhodnutí příslušného orgánu o svěřeni dítěte do péče nahrazující péči rodičů se považuje:

- rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do výchovy jiné osoby než rodiče (podle § 45 zákona o rodině),
- rozhodnutí soudu o osvojení dítěte (podle § 63 a § 74 zákona o rodině),

---

⁴⁶ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním.

⁴⁷ KOTÝNKOVÁ, M. *Zákon o životním a existenčním minimu*. Národní pojištění, 2007, roč. 38, č. 2, s. 33.

⁴⁸ § 4 odst. 2 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

- rozhodnutí orgánu vykonávajícího sociálně-právní ochranu dětí o péči budoucího osvojitele o dítě nejméně po dobu 3 měsíců před rozhodnutím soudu o osvojení (podle § 69 zákona o rodině),
- rozhodnutí soudu o ustanovení osoby poručníkem (§ 78 zákona o rodině),
- rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče (§ 45a zákona o rodině),
- rozhodnutí orgánu vykonávajícího sociálně-právní ochranu dětí o dočasném svěřeni dítěte do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem (§ 45b odst. 2 zákona o rodině),
- rozhodnutí soudu o předběžném opatření o péči o dítě (§ 76a občanského soudního řádu).⁵⁰

3.5.1 Specifické situace společně posuzovaných osob

V zákoně o ŽM je také pamatováno na nejrůznější situace soužití nezaopatřených dětí s rodiči.

§ 4 odst. 3 zákona o ŽM stanoví, že pokud bylo nezletilé nezaopatřené dítě svěřeno do péče jednoho z rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu, neposuzuje se společně s druhým rodičem. V další části odstavce je upravena situace svěřeni dítěte do společné nebo střídavé péče rodičů. V tomto případě se dítě posuzuje společně s tím rodičem, se kterým má být posuzováno podle souhlasného prohlášení rodičů. Avšak rodiče mohou měnit toto prohlášení nejdříve po uplynutí kalendářního měsíce.

Poslední věta uvedeného odstavce stanoví, že společně s nezaopatřeným dítětem se posuzuje podle zákona vždy rodič, který prohlašuje pro jiné účely (například pro účely daně z příjmu fyzických osob), že spolu s dítětem trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby ve smyslu § 115 občanského zákoníku.

V případě konkurence více okruhů společně posuzovaných osob zákon stanoví, že pokud společně užívají byt osoby, které lze společně posuzovat v rámci dvou nebo více okruhů, má přednost společné posuzování rodičů a nezaopatřených dětí; v ostatních případech se okruh společně posuzovaných osob stanoví podle jejich souhlasného

---

⁴⁹ § 4 odst. 4 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁰ § 4 odst. 4 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

prohlášení. Osamělý rodič společně užívající byt se svými rodiči se však posuzuje i s dítětem společně s rodiči.

Zákon dále uvádí, které osoby nejsou považovány za společně posuzované. Z okruhu společně posuzovaných osob je vyloučena osoba, která je ve vazbě, ve výkonu ochranného opatření zabezpečovací detence nebo ve výkonu trestu odnětí svobody. Tato osoba je vyjmuta ze společného posuzování v takovém kalendářním měsíci, v němž uvedená skutečnost trvala po celý kalendářní měsíc. Uvedené však neplatí, jde-li o společně posuzování matek s dětmi, které mají ve své osobní péči v době výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody.⁵¹

Dále se dle odstavce pátého společně s rodiči neposuzuje nezaopatřené dítě, pokud je na základě rozhodnutí příslušného orgánu v plném přímém zaopatření ústavu (zařízení) pro péči o děti nebo mládež, poskytuje-li tento ústav (zařízení) dětem stravování, ubytování a ošacení.

Avšak osoby, které se přechodně, z důvodů soustavné přípravy na budoucí povolání, zdravotních nebo pracovních, nebo z důvodů dlouhodobého výkonu dobrovolnické služby, zdržují mimo byt, který užívají k bydlení, se posuzují společně s osobami podle odstavce 1.⁵²

3.6 Posuzování příjmů

Příjmy, které se zohledňují při zjišťování, zda je životní minimum zabezpečeno, jsou v zákoně taxativně vymezeny. Výslovně jsou též vymezeny příjmy, k nimž se pro tyto účely nepřihlíží.

Pro posouzení toho, zda příjmy osob dosahují životního nebo existenčního minima, se porovnává úhrn jejich započitatelných příjmů s částkou životního minima nebo existenčního minima. Pokud jsou však osoby posuzovány společně, porovnává se úhrn započitatelných příjmů všech společně posuzovaných osob s úhrnem částek životního minima posuzovaných osob.

---

⁵¹ § 4 odst. 8 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

⁵² § 4 odst. 7 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

S ohledem na rozhodné období, za které se příjmy zjišťují, se jedná o příjmy posuzovaných osob vyplacené v kalendářním měsíci, který předchází kalendářnímu měsíci, v němž se posuzuje, zda příjmy osob dosahují částek životního minima nebo existenčního minima, nestanoví-li zvláštní právní předpis jinak.⁵³

Při posuzování příjmů je však třeba přihlédnout ke zvláštním právním předpisům, především zákonu o státní sociální podpoře a zákonu o hmotné nouzi, nestanoví-li jiný způsob posuzování příjmů, neboť tyto předpisy mají povahu speciální ve vztahu k zákonu o životním a existenčním minimu, a tudíž úprava v nich obsažená má přednost.

3.6.1 Započitatelné příjmy

Jedná se o příjmy ze závislé činnosti, funkční požitky, příjmy z podnikání a z jiné samostatné výdělečné činnosti, příjmy z kapitálového majetku, příjmy z pronájmu a ostatní příjmy uvedené v zákoně o daních z příjmů, při kterých dochází ke zvýšení majetku, a to po odpočtu výdajů vynaložených na jejich dosažení, zajištění a udržení, po odpočtu daně z příjmu a pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a pojistného na všeobecné zdravotní pojištění, pokud nebyly pojistné a příspěvek zahrnuty do těchto výdajů.⁵⁴

3.6.2 Další započitatelné příjmy

Za započitatelné příjmy se dle § 7 odst. 2 zákona o ŽM dále považují některé dávky sociálního zabezpečení, především dávky nemocenského a důchodového pojištění, podpora v nezaměstnanosti a podpora při rekvalifikaci, plnění z pojištění pro případ dožití určitého věku, příspěvek na živobytí a dávky státní sociální podpory, s výjimkou příspěvku na bydlení a jednorázových dávek, dále také výživné a příspěvek na výživu rozvedeného manžela a neprovdané matce, s výjimkou těch příjmů, které byly vyplaceny z příjmů osoby, která se pro účely stanovení započitatelných příjmů považuje za společně posuzovanou osobu s osobou, která takové příjmy přijala.

---

⁵³ § 3 odst. 6 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁴ § 7 odst. 1 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

3.6.3 Příjmy vyloučené ze započitatelných příjmů

Dle § 7 odst. 5 zákona o ŽM se za příjem nepovažuje příspěvek na péči dle zákona o sociálních službách, část sociálního příplatku a příspěvku na úhradu potřeb dítěte náležejícího ze zdravotních důvodů, dávky sociální péče poskytované vzhledem ke zdravotnímu stavu a zvláštní příspěvek k důchodu podle zákona č. 357/2005 Sb., o ocenění účastníků národního boje za vznik a osvobození Československa a některých pozůstalých po nich, o zvláštním příspěvku k důchodu některým osobám a o jednorázové peněžní částce některým účastníkům národního boje za osvobození v letech 1939 až 1945).

4. ŽIVOTNÍ MINIMUM JAKO HRANICE CHUDOBY

Životní minimum plní funkci hranice chudoby, pod kterou nastává stav hmotné nouze. Jedinci, jejichž příjmy této částky nedosahují, jsou oprávněně pokládáni za chudé.

Ochrana proti chudobě v jejím materiálním rozměru je základním právem stanoveným v Listině základních práv a svobod v čl. 30 odst. 2, jež stanoví, že: „*Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.*“ V současné koncepci základních lidských práv je tedy chudoba chápána jako nedostatek příjmů, který může vést až k hmotné nouzi. Hmotná nouze je přitom taková situace v životě jedince a jeho rodiny, kdy nedostatek příjmů jej ohrožuje na zdraví, či dokonce na životě.⁵⁵

Z hlediska sociální ochrany lze chudobu chápat jako:

- nedostatek příjmů, který může přerůst i v naprostou absenci příjmů,
- nedostatek vzdělání, zdravotní péče či přiměřeného bydlení,
- vážné nebezpečí vzniku sociální dezintegrace.⁵⁶

Pojmu chudoba je věnována velká pozornost a vymezení tohoto pojmu je velmi složité.

Obecně v chápání chudoby rozlišujeme dva protiklady – Senův absolutní a Towsenův relativní koncept chudoby. V případě původního, absolutního pojetí byla hranice chudoby určena substitenčním minimem, tedy prostředky dovolujícími uhradit potřeby holého přežití. Na rozdíl od tohoto pojetí, je relativní deprivace chápána jako určitá vzdálenost od jistého společenského standardu. Za určitou hranicí člověk sice může přežít, nicméně se cítí, a zpravidla také je, vyloučen ze společnosti. Nikoli fyzické, nýbrž sociální strádání je základem chudoby. Zatímco podíl chudých v absolutním slova smyslu ve vyspělých zemích systematicky klesá, podíl chudých v relativním smyslu může být neměnný.⁵⁷

Relativní pojetí chudoby, tedy vzdálenost od určitého stanoveného standardu, je pojímáno jako moderní definice chudoby. Životní minimum je také často definováno

---

⁵⁵ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. Praha: C.H. BECK, 2007. s. 132.

⁵⁶ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. Praha: C.H. BECK, 2007. s. 132.

⁵⁷ DLOUHÝ, Jiří. *Životní minimum*. Praha: Socioklub, 1997. s. 96.

i jako práh chudoby, kdy občané nacházející se pod ním nemohou žít způsobem minimálně přijatelným v daném státě.

Z důvodové zprávy k návrhu zákona o životním minimu vyplývá, že byla použita kombinace obou metod, z důvodu, že: „*v našich podmínkách, při celkově nižší dosažitelné životní úrovni a za předpokladu jejího dočasného dalšího poklesu a s ohledem na změny ve spotřebě jako důsledku růstu cen, jsou informace o věcné náplni částky životního minima nezbytné.*“⁵⁸

Jak dále z důvodové zprávy vyplývá, chudoba byla stanovena jako pásmo, s čímž souvisí i určení jeho hranic. Horní hranice chudoby byla stanovena jako sociální minimum. Je to částka, která by měla zabezpečit nejen uspokojování nejzákladnějších životních potřeb, ale měla by umožnit na skromné úrovni i obměnu předmětů dlouhodobé spotřeby a uspokojování určitých minimálních potřeb i v ostatních oblastech, jako je kultura, vzdělání. Částka byla stanovena na 2/3 průměrného příjmu. Spodní hranici pak určuje existenční minimum, za které bylo doporučeno komisí považovat přibližně polovinu celkového průměrného čistého příjmu občana.⁵⁹

Problematikou chudoby se zabývají také orgány na úrovni Evropské unie. Rada Evropského společenství určila v roce 1984 hranici chudoby, kde stanovila, že chudí jsou ti lidé, domácnosti a skupiny osob, kteří disponují tak malým objemem materiálních, kulturních a sociálních prostředků, že jsou vyloučeni ze způsobu života, který je v členské zemi, ve které žijí, přijatelný jako minimum.⁶⁰

V osmdesátých letech byl realizován projekt Luxemburg Income Study (LIS). Jde o velmi rozsáhlý průzkum příjmů a výdajů domácností. Hranice chudoby je v tomto programu definována relativně jako 50% průměrného disponibilního příjmu v dané zemi a pro mezinárodní srovnání jako 50% tohoto příjmu v zemích Evropského společenství..⁶¹

V roce 1992 doporučila Evropská komise ES členským vládám, aby zhodnotili minimální příjmové veličiny, které používají ve svých opatřeních v příjmové politice tak,

---

⁵⁸ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu.

⁵⁹ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu.

⁶⁰ ARNOLDOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. Praha: Karolinum, 2007. s.128.

⁶¹ VEČERNÍK, Jiří. *Rozdělení příjmů domácností v ČR v l. 1988 – 96: přízpusobení tržní ekonomice* [online]. Journal.fsv.cuni.cz [cit. 23. února 2010]. Dostupné na < http://journal.fsv.cuni.cz/storage/2667_199908jv.pdf>.

aby jim ochraňovaly nejen pracující, ale i ty, kteří nejsou schopni vstoupit na trh práce, nebo byli z trhu práce vyloučeni.

Doporučení Rady komisařů obsahuje tyto principy:

- stanovit základní lidská práva tak, aby byla zabezpečena sociální ochrana pro zabezpečení životního standardu všech, kteří ji potřebují a která je v souladu s lidskou důstojností,
- realizovat tuto pomoc v souladu se stanoveným objemem zdrojů, považovaných za dostatečné krytí základních potřeb při respektování lidské důstojnosti a s ohledem na životní standard dané společnosti,
- při stanovení zdrojů, považovaných při uplatňování sociální pomoci za dostatečné pro krytí nezbytných potřeb s ohledem na lidskou důstojnost vycházet z určitého životního standardu pro různé typy a velikosti rodiny; v Evropě musí minimální příjem respektovat lidskou důstojnost a nesmí vést k vyloučení člověka ze společnosti.⁶²

Životní minimum jako kritérium chudoby bylo u nás zavedeno v roce 1991. Před tímto datem neměl tehdejší československý sociální systém zakotvenu legislativně oficiální hranici chudoby. V době socialismu tehdejší společnost neznala sociální systém tak, jak jej máme dnes. V podstatě ani nebyl tolik potřeba vzhledem ke skutečnosti, že existovala povinnost zaměstnání a mzdy byly velmi podobné. Do oficiálního stanovení životního minima byly hranice sociální potřebnosti upraveny vyhláškou federálního ministerstva práce a sociálních věcí.

Vzhledem k tomu, že chudoba je sociální riziko, klade sociální politika důraz na prevenci jejího vzniku. Za preventivní nástroje lze označit nástroje ochrany mzdy používané v pracovním právu. Kromě toho lze za nástroje označit v podstatě všechny dávky sociální ochrany, jejichž účelem je dorovnat příjem ušlý v souvislosti se vznikem sociální události. V případě, že preventivní nástroje selžou, uplatňují se nástroje, jejichž prostřednictvím se doplňuje příjem jedince a jeho rodiny tak, aby chudoba byla odstraněna.

---

⁶² BAŠTÝŘ, Ivo, a kol. *Životní minimum v zahraničí a v České republice*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1997. 11 s.

Dále jsou koncipovány nástroje, které mají motivovat jedince k tomu, aby se snažil si svůj příjem zvýšit sám, vlastní prací.⁶³

Hranice chudoby nemůže být nikdy zcela uspokojivě a jednoznačně určena. Je tomu tak proto, že nejde o stav, nýbrž o vztah mající široký okruh referencí. Také stanovení výše životního minima sebou nese spoustu problémů. Je třeba si uvědomit, že na ni má vliv mnoho faktorů a odráží se v ní zájmy jednotlivých zainteresovaných sociálních skupin, odborníků i státní správy. Zároveň jde o hledání rozhraní mezi sociální nezbytností dávek a společenskou štedrostí.

---

⁶³ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. Praha: C.H. BECK, s. 132.

5. ŽIVOTNÍ MINIMUM V JEDNOTLIVÝCH OBLASTECH SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

5.1 Státní sociální podpora

5.1.1 Charakteristika systému

Systém státní sociální podpory vznikl zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře⁶⁴, jako další krok v transformačním procesu v sociální oblasti.

Systém spadá do druhého pilíře sociálního zabezpečení, je financován ze státního rozpočtu a je určen především na podporu rodin s nezaopatřenými dětmi.

Systém státní sociální podpory navazuje na zákon o ŽM. Konstrukce dávek státní sociální podpory je odvozena od částek životního minima. Částky životního minima využívá k určení nároků na některé dávky (nárok na dávku vzniká, jestliže výše příjmu v rodině nepřesahuje částku životního minima rodiny vynásobeného stanoveným koeficientem) a rovněž k výpočtu některých dávek. Od částek životního minima je odvozena výše tří dávek státní sociální podpory – sociálního příplatku a dvou dávek pěstounské péče, a to příspěvku na úhradu potřeb dítěte a odměny pěstouna. Zákon o SSP obsahuje také některá speciální ustanovení ve vztahu k zákonu o životním a existenčním minimu. Samostatnou úpravu obsahuje zákon o SSP ve vztahu k hodnocení příjmů pro účely testovaných dávek. Zákon také určuje vlastní okruh společně posuzovaných osob. Při zvýšení částek životního minima v důsledku valorizace, vzroste i výše jednotlivých dávek, aniž o to musel oprávněný žádat.

Při vytváření systému SSP byly brány na zřetel tři základní přístupy. Za prvé, že životní úroveň občanů a rodin bude nadále vycházet především z pracovních příjmů, za druhé, že sociální přerozdělování bude korigovat rozdíly v příjmech tak, aby dávky nebyly náhradou rodinných příjmů, tedy aby poskytování dávek nebylo demotivující ve vztahu k práci. Za poslední jde o požadavek hospodárnosti, účelnosti a určitých případech i adresnosti.⁶⁵

---

⁶⁴ Dále jen zákon o SSP.

⁶⁵ TRÖSTER, Petr, a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. s. 248.

Základním principem v tomto systému je princip participace, podle kterého bude stát přispívat rodinám v případě uznané sociální situace, na jejíž řešení rodina sama nestačí. Dalším důležitým principem v této oblasti je princip solidarity, který se projevuje ve dvou úrovních. První úroveň představuje solidaritu mezi vysokopříjmovými rodinami a rodinami s nízkými příjmy, druhá pak solidarita bezdětných rodin s rodinami s dětmi. Tento přístup odráží dva principy, a to adresnost a univerzalitu. Tak se vytvořila skupina dávek s univerzálním nárokovým příjmem a skupina dávek, na které vzniká nárok, pokud celkové příjmy rodiny nepřesáhnou určitou hranici.⁶⁶

5.1.2 Prameny právní úpravy

Hlavním pramenem, který poskytuje komplexní právní úpravu v této oblasti je zákon č. 117/1995 Sb., o SSP, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon nabyl účinnosti částečně dnem 1. října 1995 (dávky poskytované bez ohledu na výši příjmu) a v plném rozsahu dnem 1. ledna 1996. Za dobu své existence byl již mnohokrát novelizován. Zákon přinesl sjednocení dosavadní roztržštěné právní úpravy, ale i sjednocení plátců dávek. Některé dávky byly do té doby vázány na účast na nemocenském pojištění, např. přídatky na děti, některé na důchodové zabezpečení. S tím souvisela i různost plátců. Některé dávky vypláceli zaměstnavatelé, jiné okresní správy sociálního zabezpečení, okresní úřady, pověřené úřady, ozbrojené složky apod.⁶⁷

Na zákon o SSP však navazují další právní předpisy. Jedním z nich je zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů, dalším je zákon č. 586/1992 Sb. o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, na jehož ustanovení se zákon o SSP odvolává. Vztah k zákonu o SSP má dále také zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších zákonů, zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, vyhláška č. 207/1995 Sb.

---

⁶⁶ ARNOLDOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. Praha: Karolinum, 2007. s. 510.

⁶⁷ BŘESKÁ, Naděžda, a kol. *Státní sociální podpora*. Olomouc: Anag, 2003. s. 7.

kterou se stanoví zdravotní postižení a způsob jejich posuzování pro účely dávek SSP, ve znění vyhlášek č. 156/1997 Sb., a č. 62/1998 Sb.

5.1.3 Dávky státní sociální podpory

Zákon o SSP upravuje sedm dávek. Tři z nich jsou poskytovány v závislosti na příjmu v rodině, ostatní jsou na výši příjmu nezávislé. Toto rozlišení na dávky závislé na příjmu v rodině (testované) a nezávislé na výši příjmu v rodině (netestované) je základním dělením dávek SSP.

Mezi dávky testované patří:

- přídavek na dítě,
- sociální příplatek, a
- příspěvek na bydlení.

Ostatní, netestované dávky jsou:

- rodičovský příspěvek,
- dávky péstounské péče (příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení motorového vozidla),
- porodné, a
- pohřebné.

Nárok na dávky SSP může vzniknout jen fyzické osobě, pokud tato osoba a osoby s ní společně posuzované jsou na území České republiky hlášeny k trvalému pobytu. Pro posouzení nároku na dávku poskytovanou v závislosti na výši příjmu, se příjmy započítávají v tzv. rozhodném období. Rozhodným obdobím je u přídavku na dítě kalendářní rok předcházející kalendářnímu roku, do něhož spadá počátek období od 1. října do 30. září následujícího kalendářního roku, v němž před počátkem uvedeného období je třeba prokázat rozhodný příjem. U sociálního příplatku a příspěvku na bydlení je rozhodným obdobím kalendářní čtvrtletí předcházející kalendářnímu čtvrtletí, na které se nárok na dávky uplatňuje.⁶⁸

Ze sedmi dávek SSP se institut životního minima uplatňuje u čtyř dávek. Jedná se o přídavek na dítě, sociální příplatek a dvě dávky péstounské péče – příspěvek na úhradu

---

⁶⁸ TRÖSTER, Petr, a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. s. 248.

potřeb dítěte a odměna pěstouna. V případě přídatku na dítě se životní minimum uplatňuje v podmínkách nároku na dávku, výše dávky je stanovena pevnými částkami. U sociálního příplatku se životní minimum uplatní jak v podmínkách nároku na dávku, tak i při výpočtu výše dávky. U zbývajících dvou dávek pěstounské péče se částky životního minima použijí při výpočtu výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte a odměny pěstouna.

V ostatních dávkách SSP se institut životního minima podle současné právní úpravy neuplatní, i když v minulosti tomu tak u některých dávek nebylo. Do 1. ledna 2007 se životní minimum používalo u příspěvku na bydlení, a to jak v podmínkách nároku na dávku, tak i při výpočtu dávky. To se však změnilo přijetím nového zákona o životním a existenčním minimu, jež vypustil částky potřebné k zajištění nákladů na domácnost a také se zavedením doplatku na bydlení jako dávku ze systému pomoci v hmotné nouzi. Také výše rodičovského příspěvku, příspěvku při převzetí dítěte a porodného byly v minulosti vázány na výši životního minima.

5.1.3.1 Přídatok na dítě

Přídatok na dítě je obligatorní peněžitá opakující se dávka, poskytovaná v závislosti na příjmu v rodině a je určena nezaopatřeným dětem. Právní úprava je obsažena v § 17- 19 zákona o SSP.

Původně byla dávka nazvána přídatky na děti a jednalo se o dávku z nemocenského pojištění. Přídatky byly vypláceny podle počtu dětí v rodině a nejednalo se o nárok dítěte, ale o nárok rodiče. K podstatné změně došlo v roce 1993, kdy se konstrukce dávky začala odvíjet od životního minima. Od ledna 1996 se již jedná o dávku přídatok na dítě, který byl v té době poskytován trojím způsobem, a to ve zvýšené, základní nebo snížené výměře. Rozlišujícím kritériem byla výše rozhodného příjmu v rodině a pro každou skupinu byl stanoven koeficient, kterým se násobily částky životního minima.⁶⁹

Od 1. ledna 2008 jsou však změněny jak podmínky nároku na dávku, tak i výše přídatku na dítě. Poskytuje se pouze tehdy, pokud rozhodný příjem v rodině není vyšší než součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,40. To lze vzorcem vyjádřit jako $P < \text{ŽM} \times 2,40$.

---

⁶⁹ BŘESKÁ, Naděžda, a kol. *Státní sociální podpora*. Olomouc: Anag, 2003. s. 81.

P.....rozhodný příjem v rodině

ŽMR...životní minimum rodiny

Tato změna přinesla rapidní snížení poživateleů této dávky, neboť původní úprava povolovala vyšší rozhodného příjmu v rodině do čtyř násobku částky životního minima. To platilo pro sníženou výměru.

Výše přídavku již není závislá na výši životního minima, ale je stanovena pevnou částkou podle věku dítěte, a to:⁷⁰

a) dítě do 6 let	500 Kč
b) od 6 do 15 let	610 Kč
c) od 15 do 26 let	700 Kč

Nárok na přídavek na dítě má nezaopatřené dítě. Do dosažení zletilosti dítěte žádá o přídavek jeho zákonný zástupce a dávka se vyplácí tomu, kdo má dítě v přímém zaopatření. Po dosažení zletilosti musí nezaopatřené dítě samo o poskytnutí přídavku požádat a vyplácí se pak příjmu tomuto dítěti.⁷¹

5.1.3.2 Sociální příplatek

Sociální příplatek je obligatorní peněžitá opakující se dávka SSP, poskytovaná v závislosti na příjmu, tedy testovaná. Účelem dávky je přispět rodinám s nízkými příjmy na náklady spojené s výchovou a výživou nezaopatřených dětí.

Do sociálního příplatku byly transformovány některé dávky zrušené v souvislosti se zavedením systému dávek státní sociální podpory, a to: státní vyrovnávací příspěvek a příplatek k přídávkům na děti a výchovnému.⁷²

Nárok na sociální příplatek má rodič pečující alespoň o jedno nezaopatřené dítě. Nesmí se však jednat o dítě svěřené do pěstounské péče nebo o dítě, které je v plném přímém zaopatření ústavu nebo zařízení pro péči o děti nebo mládež. Další podmínkou je, aby rozhodný příjem v rodině nepřevyšoval součin částky životního minima rodiny

---

⁷⁰ § 18 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

⁷¹ TRÖSTER, Petr, a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. s. 332.

⁷² BŘESKÁ, Naděžda, a kol. *Státní sociální podpora*. Olomouc: Anag, 2003. s. 88.

a koeficientu 2,00. Do 1. ledna 2007 platil koeficient ve výši 1,60 a do 1. ledna 2008 koeficient ve výši 2,20.

Výše dávky pak činí rozdíl mezi částkou na osobní potřeby nezaopatřeného dítěte nebo součtem částek na osobní potřeby nezaopatřených dětí, je-li takových dětí v rodině více, a částkou určenou jako podíl, v jehož čitateli je součin částky na osobní potřeby uvedeného dítěte nebo uvedených dětí a rozhodného příjmu rodiny a ve jmenovateli součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,00.⁷³

Výpočet lze vyjádřit pomocí vzorce následovně:⁷⁴

$$SP = \frac{\check{Z}MD \times P}{\check{Z}MF \times K}$$

SP...sociální příplatek

$\check{Z}MD$ ...částka životního minima dítěte (dětí)

P.....rozhodný příjem za rozhodné období

$\check{Z}MF$ ...částka životního minima rodiny

Vymezením pojmu rodina se zabývá zákon o státní sociální podpoře v § 7. Považuje se za ni oprávněná osoba a společně s ní posuzované osoby, a není-li těchto osob, považuje se za rodinu sama oprávněná osoba. Za rodinu se také považuje samotné nezaopatřené dítě v plném přímém zaopatření ústavu pro péči o děti nebo mládež. Plným přímým zaopatřením zákon o SSP rozumí zaopatření v ústavu pro péči o děti nebo mládež, pokud poskytuje dětem stravu, ubytování a ošacení.

Zákon o SPP stanoví v § 22 kvalifikované okolnosti, při nichž se částka životního minima dítěte a rodiny zvyšuje a tím se zvýší i sociální příplatek. Tyto okolnosti mohou být jak na straně dítěte, tak na straně rodičů. Je-li dítě dlouhodobě těžce zdravotně

---

⁷³ § 21 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁴ Státní sociální podpora. Praha: MPSV, 2005. s. 29.

postižené, násobí se životní minimum koeficientem 3,00. U dlouhodobě zdravotně postiženého je koeficient 2,67, u dlouhodobě nemocného 1,34. Pokud se děti narodily současně, a to ve věku do tří let je koeficient 1,22 a pokud dítě studuje na střední škole v denní formě studia nebo na vysoké škole v prezenční formě studia ve studijním programu poskytujícím vysokoškolské vzdělání, je koeficient 1,20. V odstavci druhém § 22 stanoví zákon okolnosti na straně rodičů.

Pokud se stane, že je současně splněno více uvedených podmínek, stanoví se výše sociálního příplatku s přihlédnutím ke každé podmínce samostatně a vypočte se rozdíl mezi takto stanoveným sociálním příplatkem a sociálním příplatkem stanoveným bez přihlédnutí k uvedeným skutečnostem. Výše sociálního příplatku pak činí součet sociálního příplatku stanoveného bez přihlédnutí k uvedeným skutečnostem a částek vyplývajících z uvedených rozdílů.⁷⁵

5.1.3.3 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Jedná se o jednu z dávek pěstounské péče, které jsou poskytovány nezávisle na příjmu příjemce. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte je opakující se dávkou a jejím účelem je přispět k zajištění životních potřeb dítěte. Nárok na příspěvek má nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče po dobu jejího trvání. Nárok má však i zletilé dítě, nejdéle však do 26 let věku, avšak za podmínky, že dítě je nezaopatřené a trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby s osobou, která byla až do dosažení zletilosti jeho pěstounem.

Výše příspěvku je odvozena od částek životního minima a ty se násobí příslušným koeficientem. Základní koeficient je 1,40. Jedná-li se o nezaopatřené dítě, násobí se však částky životního minima dítěte koeficientem 2,30.

Zákon také pamatuje na složitější nepříznivé situace a stanoví pro ně vyšší koeficient, kterým se násobí částka životního minima dítěte. Jde-li o dítě dlouhodobě nemocné, násobí se koeficientem 2,35, u dítěte zdravotně postiženého je koeficient 2,90 a u dlouhodobě těžce zdravotně postiženého dítěte, je koeficient 3,10.

---

⁷⁵ § 22 odst. 4 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte však nenáleží, je-li dítě umístěno do ústavu pro péči o děti a mládež a jedná se o plné přímé zaopatření, nebo je-li dítě svěřeno do péče jiné osoby, avšak pěstounská péče trvá nadále.

Jestliže dítě požívá důchod z důchodového pojištění, náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte, jen je-li vyšší, a to ve výši rozdílu mezi tímto příspěvkem a částkou důchodu.

5.1.3.4 Odměna pěstouna

Odměna pěstouna patří taktéž mezi dávky pěstounské péče. Jedná se o opakující se dávku, která je pěstounovi poskytována za výkon pěstounské péče. Nárok na tuto dávku má pěstoun do zletilosti dítěte a poté po dobu, po kterou má dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte.

Odměna pěstounovi však nenáleží, pokud vykonává pěstounskou péči ve zvláštních zařízeních a je mu proto poskytována odměna podle zvláštních předpisů. Dávka dále nenáleží v případech, je-li dítě, které bylo svěřené pěstounovi v plném přímém zaopatření ústavu (zařízení) pro péči o děti nebo mládež nebo v péči jiné osoby na základě rozhodnutí příslušného orgánu o svěřeni dítěte do péče nahrazující péči rodičů.⁷⁶

Výše odměny je odvozena od životního minima a je stanovena jako součin životního minima jednotlivce a koeficientu 1,0 za každé dítě svěřené do pěstounské péče, tedy 3 126 Kč za každé dítě.⁷⁷

V § 40a zákon č. 117/1995 Sb. uvádí zvláštní případy, pro které je stanoven vyšší koeficient, kterým se násobí částka životního minima. Pečuje-li pěstoun alespoň o 3 děti svěřené mu do pěstounské péče nebo pečuje-li alespoň o jedno svěřené dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve II stupni (středně těžká závislost), ve III stupni (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost), násobí se částka životního minima koeficientem 5,50. Koeficient 0,50 je stanoven, za péči o každé další dítě svěřené pěstounovi do péče, a jde-li o osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby je koeficient 0,75. Odměna pěstouna ve zvláštních případech se posuzuje jako plat. Odměna tedy náleží pěstounovi jen tehdy, jestliže nebyl po celý kalendářní měsíc výdělečně činný.

---

⁷⁶ § 40b zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁷ § 40 odst. 2 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

6. POMOC V HMOTNÉ NOUZI

6.1 Charakteristika systému

Systém pomoci v hmotné nouzi upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Tento zákon nabyl účinnosti společně se zákonem o životním a existenčním minimu, tedy k 1.1. 2007. Zákon č. 111/2006 Sb., nahradil dřívější systém sociální potřeby a dávek sociální péče poskytovaných sociálně potřebným osobám. Důvodem pro tento krok byla roztříštěnost právní úpravy v této oblasti do řady právních předpisů, což bylo nepřehledné, neprovázené a stalo se tudíž nevyhovující. Základním zákonem byl zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřeby, ve znění pozdějších předpisů, který byl do té doby již 14 krát novelizován. Kritizována byla také malá motivace k přijetí hůře placeného místa a setrvávání na dávkách.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi přináší systémově nové řešení pomoci v hmotné nouzi a zabezpečuje výkon této agendy na celém území. Omezuje dlouhodobou závislost na sociálních dávkách a v důsledku toho zabraňuje sociálnímu vyloučení.⁷⁸ Zákon vychází z čl. 30 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, který stanoví, že každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.

Systém pomoci v hmotné nouzi je založen na ideovém principu, podle kterého každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá. Tento systém obsahuje také důležité motivační prvky, které vedou osobu, která se ocitla v hmotné nouzi k aktivitě a snaze zvýšit si příjmy, především vlastní prací. Zároveň zákon obsahuje nástroje chránící systém před zneužíváním a dlouhodobým setrváváním na dávkách.⁷⁹

V § 2 zákona o pomoci v hmotné nouzi je definováno, kdo se pokládá za osobu v hmotné nouzi. Považuje se za ni ten, jehož příjem a příjem společně posuzovaných osob nedosahuje částky na živobytí, nebo nepostačuje k zabezpečení odůvodněných nákladů na bydlení a služby s bydlením bezprostředně spojené. Zákon v § 3 uvádí též negativní

---

⁷⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

⁷⁹ TRÖSTER, Petr, a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. s. 286.

definici osoby v hmotné nouzi, podle níž se za osobu v hmotné nouzi nepovažuje osoba, která neodůvodněně neprojevuje snahu zlepšit svou situaci.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi navazuje na zákon o životním a existenčním minimu. Využívá částek v něm stanovených, reaguje na změnu koncepce životního minima z dvousložkového na jednosložkové a pro stanovení živobytí osoby využívá existenčního minima. Okruh příjmů je rovněž obsažen v zákoně o životním a existenčním minimu, nicméně zákon o pomoci v hmotné nouzi stanoví i určité odchylky.

Do příjmu se započítávají čisté příjmy ze závislé činnosti, z funkčních požitků a ze mzdových nároků, a to pouze ve výši 70 % jejich hodnoty. Dále příjem z náhrady mzdy nebo sníženého platu po dobu prvních 14 dnů dočasné pracovní neschopnosti a z dávek nemocenského pojištění. Podpora v nezaměstnanosti a podpora při rekvalifikaci se započítává ve výši 80 % jejich hodnoty a ostatní započitatelné příjmy, které jsou uvedeny v zákoně o životním a existenčním minimu v plné výši, tj. 100 %. Příjem se zjišťuje zpravidla za období tří kalendářních měsíců před podáním žádosti o dávku.⁸⁰

Zákon o pomoci v hmotné nouzi obsahuje oproti zákonu o životním a existenčním minimu i některá odchylná ustanovení při hodnocení společně posuzovaných osob. Z okruhu společně posuzovaných osob jsou vyloučeny osoby, kterým se poskytují pobytové sociální služby v domově pro osoby se zdravotním postižením, domově pro seniory, domově se zvláštním režimem nebo v chráněném bydlení nebo ve zdravotnickém zařízení ústavní péče déle než 3 kalendářní měsíce, nebo kterým se poskytuje ústavní péče v psychiatrické léčebně nebo v léčebně pro dlouhodobě nemocné déle než 3 kalendářní měsíce, nebo kterým nevznikl nárok nemocenské ze systému nemocenského pojištění proto, že si úmyslně přivodily pracovní neschopnost, nebo jim vznikla pracovní neschopnost zaviněnou účastí ve rvačce, bezprostředním následkem opilosti nebo užití omamných prostředků anebo při spáchání úmyslného trestného činu, a proto jim nemocenské nenáleží nebo náleží ve snížené výši.⁸¹ Orgán pomoci v hmotné nouzi může v případech hodných zvláštního zřetele z okruhu společně posuzovaných osob vyloučit na žádost žadatele o dávku tu osobu, u které žadatel prokáže, že společně s ním

---

⁸⁰ § 9 odst. 1 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

⁸¹ § 8 odst. 1 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

neužívá byt a společně s ním se nepodílí na úhradě nákladů společných potřeb.⁸² Za prokázání toho, že osoba byt neužívá, by mělo být prokázání užívání jiného bytu. Prokázat tuto skutečnost musí žadatel o dávku.

System pomoci v hmotné nouzi spadá, současně se sociální péčí a sociálními službami, do třetího pilíře sociálního zabezpečení, tedy do sociální pomoci.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi upravuje tři dávky, a to příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádnou okamžitou pomoc. Ve všech těchto dávkách je využíváno životní a existenční minimum.

6.2 Prameny právní úpravy

Základním zákonem je zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon nahradil zákon o sociální potřebnosti a zároveň se do něho transformovaly některé dávky sociální péče z vyhlášky č. 182/1991 Sb. Současně se zákonem o pomoci v hmotné nouzi nabyly účinnosti i zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu a též vyhláška č. 504/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení týkající se zvýšení částky živobytí u osob s dietním stravováním, lékařů potvrzujících nezbytnost dietního stravování a náležitosti průkazu sociálních pracovníků pro provádění sociálního šetření. Je využíván také správní řád, a to v systému řízení o dávkách, zákon o pomoci v hmotné nouzi upravuje pouze určité odchylky v řízení. Dalším pramenem je také zákon č. 100/1998 Sb., o sociálním zabezpečení, zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů ČSR v sociálním zabezpečení, zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Dále také vyhláška č. 182/1991 kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení.

6.3 Dávky pomoci v hmotné nouzi

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi upravuje tři dávky, a to:⁸³

- příspěvek na živobytí,
- doplatek na bydlení, a
- mimořádnou okamžitou pomoc.

---

⁸² § 8 odst. 3 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

Institut životního minima se uplatní ve všech třech dávkách. V případě příspěvku na živobytí je to v určení částky živobytí, u doplatku na bydlení je taktéž využívána částka živobytí a u mimořádné okamžité pomoci se životní a existenční minimum uplatní při určení výše dávky.

Okruh oprávněných osob je stanoven v § 5 zákona o pomoci v hmotné nouzi. Stanovení okruhu oprávněných osob je koncipováno v souvislosti s členstvím České republiky v Evropské unii. Z toho vyplývá i zákaz diskriminace na základě občanství vůči občanům jiných členských států Evropské unie. Vedle občanů České republiky tak mají nárok na dávky pomoci v hmotné nouzi i občané členského státu Evropské unie a jejich rodinní příslušníci, ovšem za podmínky, že jsou na území České republiky hlášeni podle zákona o pobytu cizinců. Důvodem této restrikce je zamezit využívání systému pomoci v hmotné nouzi osobami, které nemají k České republice žádný trvalejší vztah.⁸⁴

6.3.1 Příspěvek na živobytí

Nárok na příspěvek na živobytí má osoba, jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí, přičemž si nemůže tento příjem zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním a zabezpečení jejich základních životních podmínek je tak vážně ohroženo.⁸⁵

Institut životního minima se zde využívá v případě částky živobytí, která je důležitá pro výpočet výše příspěvku na živobytí. Využívá se částek životního i existenčního minima. Částky živobytí osoby upravuje zákon o pomoci v hmotné nouzi v § 24. V § 25 – 30 jsou uvedeny skutečnosti, díky nimž mohou být částky živobytí uvedené v § 24 zvýšeny. Jedná se o hodnocení snahy zvýšení příjmu vlastní prací, hodnocení možnosti uplatnění nároků a pohledávek, hodnocení možnosti zvýšení příjmu u nezaopatřených dětí, dietní stravování a prokázání hledání zaměstnání.

---

⁸³ § 4 odst. 1 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

⁸⁵ §21 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

V zákoně o pomoci v hmotné nouzi je uvedeno několik skupin osob, u nich se posuzuje výše částky živobytí. Částka živobytí je stanovena pro každou osobu individuálně, a to na základě hodnocení její snahy a možností.

U nezaopatřeného dítěte činí částka živobytí vždy částku životního minima, tedy 2020 Kč. Tato částka může být zvýšena z důvodu dietního stravování dítěte. Je třeba připomenout, že nezaopatřenost dítěte se zde posuzuje stejně jako v případě státní sociální podpory.

$$\check{C}\check{Z} = \check{Z}M + \text{částka na dietu, je-li předepsána}$$

V případě osob, u kterých se nezkoumá snaha zvýšit si příjem vlastní prací, činí částka živobytí částku existenčního minima zvýšenou o polovinu částky rozdílu mezi životním minimem osoby a existenčním minimem. Tato částka však může být zároveň zvýšena o částky oceňující snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním a o částky oceňující další skutečnosti, které odůvodňují zvýšené životní náklady. Mezi tyto skutečnosti patří hledání zaměstnání nebo dieta. Mezi osoby, u kterých se nezkoumá možnost zvýšit si příjem vlastní prací patří např. osoba starší 65 let, poživatel starobního důchodu nebo nezaopatřené dítě. Plný výčet je uveden v § 11 odst. 3 zákona o pomoci v hmotné nouzi.

$$\check{C}\check{Z} = EM + 0,5 \times (\check{Z}M - EM) + \text{další částky}$$

Od 1. ledna 2009 je nově do zákona o pomoci v hmotné nouzi zařazena částka živobytí pro osoby, které na výzvu orgánu pomoci v hmotné nouzi nepředložily ve stanovené lhůtě individuální akční plán, pokud jim byl vypracován úřadem práce. V případě této skupiny osob je částka živobytí stanovena ve výši existenčního minima a není zde možnost dalšího navýšení této částky např. o hodnocení snahy zvýšení příjmu vlastní prací nebo hodnocení možnosti využití majetku. Jedná se zejména o sankci, zaměřenou na zvýšení aktivity osob v hmotné nouzi. Mezi tyto osoby však nepatří nezaopatřené děti a osoby, u kterých se nezkoumá snaha zvýšit si příjem vlastní prací.

$$\check{C}\check{Z} = EM$$

Další skupinu tvoří osoby, které mají příjem z výdělečné činnosti, popřípadě jsou vedeny v evidenci uchazečů o zaměstnání u úřadu práce. Těmto osobám náleží částka živobytí ve výši existenčního minima. Avšak oproti předchozí skupině je zde možnost navýšení této částky o skutečnosti uvedené v § 25 až 30 zákona o pomoci v hmotné nouzi.

Do této skupiny osob však nepatří nezaopatřené děti, osoby, u kterých se nezkoumá snaha o zvýšení příjmu vlastní prací a osoby, které na výzvu nepředložily akční plán. Dále se nepatří osoby, které dluží na výživném pro nezletilé dítě částku vyšší než trojnásobek měsíční splátky stanovené rozhodnutím soudu, nebo vyšší než částku, která by připadala na 3 měsíce, je-li plnění vyživovací povinnosti stanoveno jiným způsobem. Dále také osoby, které vykonávají veřejnou službu v rozsahu alespoň 30 hodin v kalendářním měsíci a osoby, které pobírají příspěvek na živobytí déle než šest kalendářních měsíců.

$$\check{C}\check{Z} = EM + \text{další částky}$$

Do páté skupiny patří osoby, které dluží na výživném pro nezletilé dítě částku vyšší než trojnásobek měsíční splátky stanovené rozhodnutím soudu, nebo vyšší než částku, která by připadala na 3 měsíce, je-li plnění vyživovací povinnosti stanoveno jiným způsobem. Zde je částka živobytí taktéž stanovena na výši existenčního minima, avšak navýšení o částky uvedené v § 25 až 30 zákona o pomoci v hmotné nouzi zde není možné. Z této skupiny osob jsou však vyloučeny osoby, které jsou nezaopatřenými dětmi nebo patří mezi osoby, u nichž se zkoumá snaha o zvýšení příjmu vlastní prací. Dále sem nepatří osoby, kterým vznikl dluh na výživném až po podání žádosti o příspěvek na živobytí a které z důvodu nedostatečného příjmu podaly soudu návrh na zrušení nebo snížení výživného.

$$\check{C}\check{Z} = EM$$

V další skupině jsou osoby, které od ledna 2009 vykonávají veřejnou službu v rozsahu alespoň 30 hodin v kalendářním měsíci. Těmto osobám náleží částka živobytí ve výši existenčního minima zvýšenou o polovinu rozdílu mezi životním minimem osoby a existenčním minimem. Zvýšení o částky uvedené v § 25 až 30 zákona o pomoci v hmotné nouzi je zde možné.

$$\check{C}\check{Z} = EM + 0,5 \times (\check{Z}M - EM) + \text{další částky}$$

Poslední skupina osob má jednoznačně sankční charakter. Jsou zde zařazeny osoby, které pobírají příspěvek na živobytí déle než 6 kalendářních měsíců. Částka živobytí činí pouze existenční minimum a není zde možnost dalšího navýšení. Je však třeba podotknout, že sem nepatří osoby, u které se nezkoumá snaha zvýšit si příjem vlastní prací, osoby pobírající podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci, osoby které mají

příjem z výdělečné činnosti a osoby, které vykonávají veřejnou službu v rozsahu alespoň 20 hodin v kalendářním měsíci.

$$\check{Z} = EM$$

Toto rozdělení osob do jednotlivých skupin považují za přínosné, neboť umožňuje spravedlivější stanovení částky živobytí. Osobám, které neprojevují dostatečnou aktivitu k zabezpečení sebe samého, náleží pouze částka existenčního minima, tedy 2020 Kč. To má přimět osoby, k aktivnějšímu přístupu a větší motivaci při hledání práce a nespolehat pouze na zabezpečení ze strany státu. Na druhou stranu zákon pozitivně hodnotí aktivitu osoby a tím částku živobytí zvyšuje. Zde se jedná právě o skutečnosti uvedené v § 25 až 30 zákona o pomoci v hmotné nouzi, jako je hodnocení snahy zvýšit si příjem vlastní prací nebo zvýšení částky živobytí osoby hledající zaměstnání.

6.3.2 Doplatek na bydlení

Další dávkou ze systému pomoci v hmotné nouzi je doplatek na bydlení. Nárok na tuto dávku má vlastník nebo nájemce bytu, který užívá byt, jestliže by po úhradě odůvodněných nákladů na bydlení byl jeho příjem zvýšený o vyplacený příspěvek na živobytí nižší než částka živobytí společně posuzovaných osob.⁸⁶ Podmínkou nároku na doplatek na bydlení je získání nároku na příspěvek na živobytí a nároku na příspěvek na bydlení ze systému dávek státní sociální podpory. Doplatak na bydlení však lze přiznat i osobě, které příspěvek na živobytí nebyl přiznán, protože její příjem nebo příjem společně posuzovaných osob přesáhl částku živobytí osoby nebo společně posuzovaných osob, ale nepřesáhl 1,3 násobek této částky. Pokud tedy není příspěvek na živobytí poskytován, činí částka živobytí osoby její existenční minimum a v případě, že je osoba společně posuzována s dalšími osobami, činí jejich živobytí součet existenčních minim osob, které nejsou nezaopatřenými dětmi, a součet životních minim nezaopatřených dětí.⁸⁷

Výše doplatku na bydlení činí rozdíl mezi částkou odůvodněných nákladů na bydlení připadajících na kalendářní měsíc, sníženou o příspěvek na bydlení, a částkou, o kterou příjem převyšuje částku živobytí.

---

⁸⁶ § 33 odst. 1 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁷ § 33 odst. 4 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

6.3.3 Mimořádná okamžitá pomoc

Mimořádná okamžitá pomoc je poskytována osobám, které se ocitnou v takových situacích, které je nutno bezodkladně řešit. V zákoně o pomoci v hmotné nouzi je stanoveno pět takových situací. Zákon v tomto případě využívá životní a existenční minimum v určení výše dávky mimořádné okamžité pomoci. Zákonná úprava je v § 36 a 37 zákona o pomoci v hmotné nouzi.

První je mimořádná okamžitá pomoc osobám, které hrozí vážná újma na zdraví. Nárok na ni má osoba, která nesplňuje podmínky vzniku nároku na příspěvek na živobytí, avšak s ohledem na nedostatek finančních prostředků jí hrozí vážná újma na zdraví. Výše pomoci je stanovena do výše existenčního minima, a u nezaopatřených dětí do výše jejich životního minima.

Další je mimořádná okamžitá pomoc osobám postiženým vážnou mimořádnou událostí. Jde o osoby, které postihne vážná mimořádná událost jako je např. povodeň, vichřice, ekologické nebo průmyslové havárie a celkové sociální a majetkové poměry těchto osob jsou takové, že jim neumožňují překonat takovou situaci vlastními silami. Výše pomoci je tak stanovena až do patnáctinásobku částky životního minima jednotlivce.

Mimořádná okamžitá pomoc na úhradu nákladů spojených s pořízením nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby a na základní vybavení domácnosti a odůvodněných nákladů souvisejících se vzděláním nebo zájmovou činností nezaopatřeného dítěte. V tomto případě jde o pomoc rodinám, které jsou postaveny před jednorázový výdaj, na který nemají dostatek prostředků, a o výdaje, které zabraňují sociálnímu vyloučení dětí z chudých rodin. Výše této pomoci se stanoví až do výše nezbytných nákladů s tím, že součet dávek poskytnutých podle tohoto ustanovení nesmí v rámci kalendářního roku překročit desetinásobek životního minima jednotlivce, tedy 31 260 Kč.

Mimořádná okamžitá pomoc pro osobu, která nesplňuje podmínky pro vznik nároku na příspěvek na živobytí, avšak v daném čase, s ohledem na neuspokojivé sociální zázemí a nedostatek finančních prostředků nemůže úspěšně řešit svoji situaci a je ohrožena sociálním vyloučením. Jedná se např. o osoby, které se vrací z výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody, po propuštění ze školských zařízení pro výkon ústavní výchovy, popřípadě z pěstounské péče. Výše dávky může činit až 1 000 Kč, s tím, že v rámci

kalendářního roku nesmí souhrn vyplacených dávek jedné osobě překročit čtyřnásobek částky životního minima jednotlivce.

Výše poslední, mimořádné okamžité pomoci osobám k úhradě nezbytného jednorázového výdaje je nezávislá na výši životního minima, neboť se poskytuje až do výše jednorázového výdaje. Jde např. o situace, kdy osoby nemají dostatek finančních prostředků k úhradě správního poplatku při ztrátě osobních dokladů nebo které byly okradeny o vyšší finanční obnos.

ZÁVĚR

Životní minimum je důležitým institutem v systému sociálního zabezpečení od roku 1991, kdy byl zaveden do našeho právního řádu zákonem č. 463/1991 Sb., o životním minimu. Poměrně dlouhou dobu zůstával jeho obsah i využití neměnné, výraznou proměnou však prošel v roce 2006, kdy od 1. ledna 2007 vešel v platnost zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Tento zákon novým způsobem stanoví obsah a výši životního minima a z důvodu zamezení závislosti na sociálních dávkách byl zaveden pro dospělé osoby institut existenčního minima.

Cílem této práce bylo popsat institut životního minima jako součást systému sociálního zabezpečení. Mohu tvrdit, že životní minimum plní v systému sociálního zabezpečení funkční a významnou roli. Jeho využití v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře a v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi je výrazné. Pomocí životního minima se stanoví podmínky nároku na dávky a také jejich výše.

V systému pomoci v hmotné nouzi jde o využití životního minima ve všech třech dávkách upravených zákonem, tedy v příspěvku na živobytí, doplatku na bydlení i v mimořádné okamžité pomoci. Je zřejmé, že nejvýrazněji je životní minimum využíváno v případě příspěvku na živobytí. Využívá se jak částek životního, tak i existenčního minima. Tyto dva instituty zde umožňují naplnit důležitý cíl zákona o pomoci v hmotné nouzi, a to motivovat osoby k aktivnímu přístupu při hledání práce. Pokud se osoba snaží dostat ze své nepříznivé sociální situace a vyvíjí aktivitu, jeho částka živobytí se zvyšuje. Pokud je však člověk dlouhodobě závislý na sociálních dávkách a svou situaci zřejmě neřeší, má nárok pouze na částku 2 020 Kč, tedy na částku odpovídající výši existenčního minima, která umožňuje pouze holé fyzické přežití. Toto nastavení systému shledávám spravedlivé, neboť osobní odpovědnost za vlastní život považuji za primární. Zdravý a práce schopný člověk by neměl dlouhodobě spoléhat na sociální pomoc státu. Avšak je zřejmé, že v současné ekonomické krizi se to může stát i velmi problematické, obzvláště v určitých regionech s vysokou mírou nezaměstnaností, kde o práci přicházejí i lidé po desítky let pracovně aktivní.

V systému dávek SSP nachází životní minimum také výrazné uplatnění. Životní minimum je zde využíváno v případě přídatku na dítě, sociálního příplatku, příspěvku na úhradu potřeb dítěte a v případě dávky odměna pěstouna. U přídatku na dítě se životní minimum uplatňuje v podmínkách nároku na dávku. Výše dávky je potom stanovena

pevnými částkami. U sociálního příplatku se životní minimum uplatní jak v podmínkách nároku na dávku, tak i při výpočtu výše dávky. U zbývajících dvou dávek se částky životního minima používají při výpočtu výše dávky. Existenční minimum se v zákoně o státní sociální podpoře neuplatní.

Myslím si, že existence životního minima je v sociálním státě nezbytná, což potvrzuje i výše uvedené využití životního minima v systému pomoci v hmotné nouzi a SSP v České republice. Jeho pomocí se snadněji a spravedlivěji stanoví podmínky nároku na dávky nebo se uplatní při výpočtu výše dávky. Částka životního minima je hlavním kritériem při přiznání sociálních dávek téměř ve všech evropských zemích.

Nastavení výše životního minima také není jednoduchá. Na jedné straně je třeba ho stanovit tak, aby nebylo příliš vysoké, neboť pokud by příjem z pracovní činnosti nepřesáhl životní minimum, pro osobu by bylo výhodnější pobírat sociální dávky než přijmout hůře placenou práci. Takové životní minimum by se stalo demotivující k práci, příliš by zatěžovalo státní rozpočet a vedlo k nezaměstnanosti a parazitismu. Je proto třeba v zájmu zvyšování motivace k legální pracovní činnosti zvětšovat odstup minimální mzdy od životního minima jednotlivce. Na druhou stranu, pokud by bylo stanoveno příliš nízko, postrádalo by svou ochrannou funkci a občané v nepříznivé sociální situaci by byli odsouzeni k životu v chudobě. Současné nastavení výše životního minima považuji za správné, což je potvrzeno i mnoha empirickými výzkumy. Za užitečné také považuji zavedení existenčního minima, aby nedošlo k existenčnímu ohrožení jednotlivce. Je však zřejmé, že stanovené částky postačí opravdu jen na nejdůležitější náklady domácnosti. Pouze tak, by byl zabezpečen lidsky důstojný život. Vzhledem k tomu, že setrvávání na sociálních dávkách by mělo být dočasnou záležitostí, dotčená osoba by teda měla být schopna po tuto nezbytně nutnou dobu s částkami životního minima vyjít. Je však třeba podotknout, že se v případě životního minima jedná jen o náklady na jídlo, ošacení, dopravu a podobně, nikoli už o náklady na bydlení. V současné ekonomicky nepříznivé době bych nenavrhovala rapidní zvyšování životního minima, pokud se však situace zlepší, bude zvýšení vhodné.

Podpořila bych však současný návrh poslanců zvýhodňující invalidní lidi. Podle tohoto návrhu by invalidní lidé měli nárok na životní minimum i v případě, pokud po půl roce bez zaměstnání neodpracují 20 hodin měsíčně. Podle současné právní úpravu by jim

po uplynutí této doby náleželo pouze existenční minimum, to však vzhledem k omezené pracovní schopnosti těchto lidí považují za obtížně splnitelné a nespravedlivé.

Změny, které nastaly v roce 2007, tedy přijetí zákona o pomoci v hmotné nouzi, zavedení existenčního minima, jednosložkové životní minimum a další byly nepochybně krokem dopředu. Vyčlenění nákladů na bydlení z životního minima považují za přínosné. Příspěvek na bydlení ze systému státní sociální podpory a doplatek na bydlení jako dávka pomoci v hmotné nouzi mohou více zohlednit konkrétní situaci ve městě nebo obci a lépe tak zohlednit potřebnou pomoc na podporu bydlení.

Myslím si, že současné nastavení systému sociálního zabezpečení tak, aby nedocházelo k jeho zneužívání je správné. Zneužívání sociálních dávek bylo jedním z důvodů, proč stát přistoupil k přísnější právní úpravě obsažené v zákoně o pomoci v hmotné nouzi. Zároveň je důležité stanovit nejnižší hranici k zabezpečení základních potřeb jednotlivce, aby nedošlo k jeho ohrožení. A právě tuto hranici plní životní, respektive existenční minimum.

LITERATURA

Publikace:

ARNOLDOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. Praha: Karolinum, 2007.

BAŠTÝŘ, Ivo a kol. *Životní minimum v zahraničí a v České republice*. Praha: MPSV, 1997.

BŘESKÁ, Naděžda, a kol. *Státní sociální podpora*. Olomouc: Anag, 2003.

BŘESKÁ, Naděžda, VRÁNOVÁ, Lucie. *Dávky pomoci v hmotné nouzi a dávky sociální péče pro zdravotně postižené osoby*. Olomouc: Anag, 2008.

ČERNÁ, Jana, TRIMEROVÁ, Dagmar. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2007.

DLOUHÝ, Jiří. *Životní minimum*. Praha: Socioklub, 1997.

GREGOROVÁ, Zdeňka, GALVAS, Milan. *Sociální zabezpečení*. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2000.

KASAL, Lukáš. *Ekonomické dopady nového pojetí životního a existenčního minima na domácnosti*. Bakalářská práce. Brno: Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity, 2008

KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. Praha: C.H. Beck, 2007.

KOTÝNKOVÁ, Magdalena. *Sociální ochrana chudých v České republice*. Praha: Oeconomica, 2007.

SIROVÁTKA, Tomáš, KOFROŇ, Pavel. *Domácnosti s nízkými příjmy a sociální dávky*. Praha: VÚPSV, 2003.

Státní sociální podpora. Praha: MPSV, 2005.

TOMEŠ, Igor, KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo Evropské unie*. Praha: C.H. Beck, 2003.

TRÖSTER, Petr, a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008.

VESELÝ, Jiří. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2009.

Články z časopisů:

BECK, Petr. *Pomoc v hmotné nouzi – kdo na ni dosáhne?* Právo a rodina, 2009, roč. 11, č. 3.

KOTÝNKOVÁ, M. *Zákon o životním a existenčním minimu.* Národní pojištění, 2007, roč. 38, č. 2, s. 34.

KREBS, Vojtěch, a kol *Sociální politika.* 4. vyd. Praha: ASPI, 2007.

NIEDERLE, Petr. *Nové úpravy zákona o pomoci v hmotné nouzi.* Národní pojištění, 2009, roč. 40, č. 1, s. 30.

NIEDERLE, Petr. *Snížení částky živobytí v pomoci v hmotné nouzi.* Národní pojištění, 2009, roč. 40, č. 7.

Aby se příspěvek na živobytí nesnížil. Práce a sociální politika, 2009, roč. 6, č. 9.

Právní předpisy:

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti

Důvodová zpráva k zákonu č. 463/1991 Sb., o životním minimu

Důvodová zpráva k zákonu č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Důvodová zpráva k zákonu č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Internetové zdroje:

ČALFA, Marián. *Programové prohlášení vlády* [online]. Evropskykrok.vlada.cz, [cit. 24.února 2010]. Dostupné na < <http://www.evropskyrok.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1990-1992-csfr/marian-calfa-2/ppv-1990-1992-calfa2.pdf>>.

VEČERNÍK, Jiří. *Rozdělení příjmů domácností v ČR v l. 1988 – 96: přizpůsobení tržní ekonomice* [online]. Journal.fsv.cuni.cz [cit. 23. února 2010]. Dostupné na <http://journal.fsv.cuni.cz/storage/2667_199908jv.pdf>.

Revize věcné náplně a konstrukce životního minima a stanovení minima existenčního.
[online].Praha.vupsv.cz[cit.1.dubna2010].Dostupná <<http://praha.vupsv.cz/Fulltext/RZM-sv1.pdf>>

SHRNUTÍ

Tato diplomová práce popisuje jeden z důležitých institutů sociálního zabezpečení, a to životní minimum.

První kapitola pojednává o obecném vymezení sociálního zabezpečení se zaměřením na jednotlivé zásady, které se zde uplatňují. Ve druhé kapitole jsou vymezeny prameny právní úpravy, a to jak vnitrostátní, tak evropské a mezinárodní. Třetí kapitola vymezuje životní minimum, jeho právní úpravu dle zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu a jeho současnou právní úpravu dle zákona č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu, který vstoupil v platnost 1. ledna 2007. V páté a šesté kapitole je ukázáno konkrétní využití životní minima. Pátá kapitola se zabývá životním minimem v systému státní sociální podpory, v šesté kapitole je potom životní minimum v systému pomoci v hmotné nouzi.

Při zpracování diplomové práce bylo použito mnoho knih, odborných článků i konzultací.

RESUME

This dissertation describes one of the important divisions of social security, the living wage.

The first chapter deals with the general definition of social security, focusing on individual policies that are applied. The second chapter defines sources of legislation, both national, European and international. The third chapter defines the living wage, its legislation by Act No. 463/1991, on the living wage and its existing legislation by Act No. 110/2006 on the living wage and breadline enacted 1. January 2007. The fifth and sixth chapters demonstrate a specific use of the living wage. The fifth chapter deals with the living wage in relation to the system of state social support, the sixth chapter describes the relation of the living wage to an assistance in material need. When processing this thesis I have used many books, technical articles and consultations.

KLÍČOVÁ SLOVA

Životní minimum – the living wage

Existenční minimum – the breadline

Státní sociální podpora – the state social support

Pomoc v hmotné nouzi – the material need

Chudoba – the poverty

Sociální potřebnost – the social need